

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

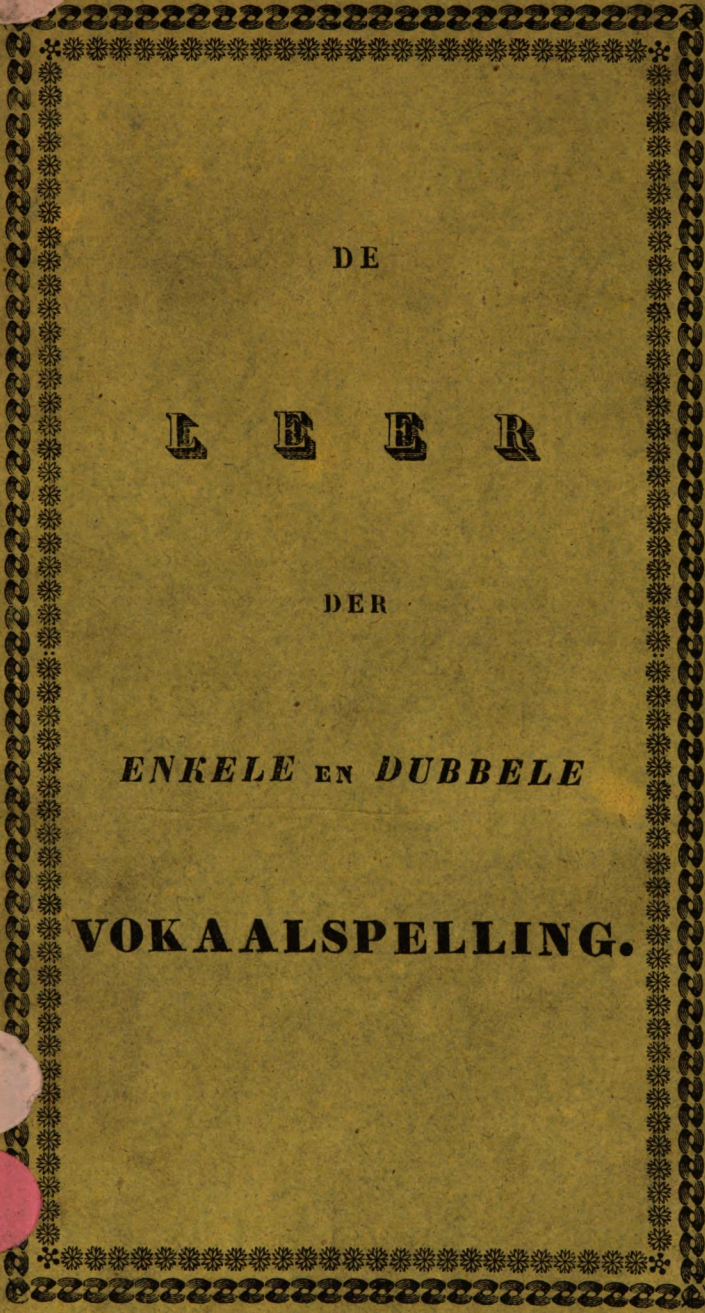
- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

N. 37. 1836

650

DE

L E E R

DER

ENKELE EN DUBBELE

VOKAALSPELLING.

J

6

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0622 0286

DE

L E E R

DER

ENKELE EN DUBBELE

VOKAALSPELLING

IN HET

NEDERDUITSCH,

ONDERZocht EN OPGEHELDERD,

DOOR

Mr. L. PH. G. VAN DEN BERGH,

*Lid van de Maatschappij voor Nederl. Letterk. te Leiden
en van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap.*

ROTTERDAM,
T. J. WIJNHOFEN HENDRIKSEN.
1836.

§ 1.

Ieder die eenigermate de Nederduitsche taalkunde beoefend heeft, weet dat het sedert weinige jaren in gebruik gekomen is de algemeen aangenomene en op hoog gezag vastgestelde spelling op allerlei wijze aanteranden en dat op het voorbeeld van **BILDERDIJK** ieder zich het regt heeft toegekend, den geleerden schrijver, met de regeling dier spelling belast, te gispnen. De nadeelen die daaruit voor de beoefening van taal- en letterkunde ontsproten zijn, moeten dadelijk ieder in het oog vallen, die de redeneringen gadeslaat, door sommige taalbeoefenaars ter bestrijding van die aangenomene spelling gebezigd. Het behoeft wel is waar geen betoog, en de Hooggeleerde Schrijver heeft het zelf erkend, dat sommige bij die spelling aangenomene regelen, niet boven alle bedenking verheven zijn en betwist kunnen worden, hêt is evenmin te betwijfelen dat in eene zoo moeilijke taak niet alles even zeer de algemeene

A

ne goedkeuring kan wegdragen , maar behalve dat eene critische spraakkunst geenszins het doel was , dat men zich daarbij voorstelde en dat het oogmerk waarmede die arbeid werd aangevangen , veeleer was het bestaande zoo veel mogelijk te zuiveren en met het ware in overeenstemming te brengen , zoo mag men niet uit het oog verliezen , dat de schrijver zijn stelsel vestigende op de critische spraakleer van TEN KATE , die wat ook BILDERDIJK moge beweerd hebben , grondiger dan iemand onze taal onderzocht had , en op zijne nasporingen terugwijzende , zonder twijfel den zekersten weg bewandeld heeft , om den waren aard van de thands bestaande taal te handhaven en de wetten der spelling op zekere en naauwkeurig onderzochte grondslagen te vestigen , terwijl BILDERDIJK , niet zelden den weg van historische waarnemingen verlatende om zijn eenmaal aangenomen stelsel te handhaven , ondanks al het nuttige en voortreffelijke , dat in zijne schriften gevonden wordt , vaak te mistrouwen is , wanneer hij zonder bewijzen redeneert , en door zijne etymologische theorien de taalkunde geschaad heeft , inzonderheid bij hen , die gewoon zijn op gezag van anderen zonder onderzoek , te gelooven .

Een der moeilijkste en gewigtigste punten , die te behandelen waren , is de regeling der enkele of dubbele vokaalspelling , het gebruik der hard- en zachte lange e en o . Moeilijk , omdat het op ver uitgestrekte en grondige nasporingen berusten moet , die alleen door langdurige vergelijking van den aard aller

Duitsche talen tot vaste resultaten leiden kunnen , en die bij eene oppervlakkige beschouwing niet ligtelijk in het oog vallen; gewig'ig, omdat onze taal daardoor ten minste voor het oog eene harer voortreffelijkste eigenschappen behouden heeft, die van ouds den geheelen taalstam behoorde, maar bij de verwante spraken grootendeels verloren gegaan is.

Het is vooral in dit gedeelte zijner verhandeling dat de Hoogleeraar SIEGENBEEK zich van de nasporingen van TEN KATE bediend en daarop teruggewezen heeft en het is dan ook bij dezen schrijver dat hieromtrent de uitvoerigste ophelderingen gevonden worden, die tot regt begrip dezer zaak leiden kunnen. Wanneer men nu de navorschingen door hem in het werk gesteld met aandacht volgt, zal men met verwondering ontdekken, dat in zijnen tijd de aangenomene spelling der beste schrijvers en de bestaande uitspraak slechts weinig verschilden van hetgeen een critisch onderzoek omtrent de spelling vaststelt, maar wanneer men dan de vorderingen sedert zijnen tijd, in de kennis der algemeene grammatica verkregen, op dat stelsel toepast en in staat is vaste grondwetten optegeven, voor den geheelen taalstam van oude tijden af even zeer geldende, en waaruit de regelen voor die verschillende spelling een onbetwistbaar gezag ontleenen, dan kan zulks niet anders dan van het hoogste belang voor de wetenschap der taalkunde zijn, vermits men in plaats van gevolgen, oorzaken, in plaats van willekeur, orde en wet zal ontdekken en de praktijk zich met

de theorie vereenigd in een helder daglicht zal kunnen plaatsnemen.

Ook dit gedeelte der spelling is niet onaangerand gebleven; enkelen hebben de geheele inrigting als noodeloos veroordeeld, de meesten echter, zonder het geheel te verwerpen, zich tot het bestrijden van bijzondere punten bepaald. Maar onder hen die zich met dit onderwerp hebben bezig gehouden, is er tot nog toe geen opgetreden, die het oorspronkelijke beginsel, waarop dat stelsel rust, in zijnen geheelen omvang heeft ontwikkeld, zoodat alle die bijzondere aanvallen en bedenkingen ondoelmatig en onvolledig zijn moeten, omdat zij niet aan de wetten der algemeene grammatica getoetst zijn en derhalve den maatstaf hunner meerdere of mindere gegrondheid grootendeels ontberen.

Wanneer wij nu de taak op ons nemen de grondslagen optedelfen waarop die spelregelen berusten, de bewijzen te ontwikkelen die het oorspronkelijk bestaan dezes verschijnsels in alle de met ons vermaagschapte talen vaststellen en uit de gedenkstukken dier spraken de waarheid onzer stellingen historisch aantetoonen, dan spreekt het van zelve, dat wij onze eigene taal geenszins voorbijgaan, dat wij vooral daarin de resultaten onzer nasporingen moeten hervinden en dusdoende kunnen bewijzen dat de theorie geen luchtkasteel maar integendeel met de praktijk overeenstemmend en een is. Vermogen wij dit niet, voeren ons beide wegen niet tot hetzelfde uit, is het bestaande geheel in strijd met de resul-

taten die ons het voorgenomen onderzoek oplevert , dan blijkt het dat onze theorie onvolledig , of liever dat zij valsch is , maar aan den anderen kant , wanneer wij bij de bestaande regeling afwijkingen , twijfelingen , tegenstrijdigheden ontdekken , die uit valsche beschouwingen gesproten zijn , wanneer het gebruik van de vaste wetten op eigen gezag , willekeurig toont afgeweken te zijn , dan kan zulks bij de algemeene overeenstemming geene tegenwerping opleveren en de vaste regel , die uit den aard der taal opgedolven is , moet over het afwijkend gebruik zegevieren.

Het grondbeginsel waarvan TEN KATE in zijne nasporingen is uitgegaan , om namelijk zoo veel mogelijk de overeenstemming der overige Duitsche talen op dit punt in het licht te stellen en zijne daartoe aangewende vergelijking der elkander beantwoordende vokalen , wordt door de latere navorschingen volkomen geregtvaardigd en bewijst overtuigend , dat hoezeer ook onze vroegere dichters van voor de vijftiende eeuw deze bijzonderheid der taal niet opgemerkt schijnen te hebben , het verschijnsel geenszins eene later opgekomeene willekeurige onderscheiding was , maar in de daad op den aard der algemeene Duitsche taal steunde. Maar sedert zijnen tijd is de gezichteinder aanmerkelijk uitgebreid geworden , men heeft zich overtuigd , dat het niet voldoende was de oudere en nieuwere tongvallen van het Duitsch alleen nategaan , maar dat , zoo als reeds vroeger enkelen , hoezeer duister inge-

zien hadden, het geheele gebied der Indo-Germaansche of Japetische talen doorwandeld en zij allen geraadpleegd en vergeleken behoorden te worden, zoodat niet alleen het Latijn en Grieksch, niet alleen de Lettische en Slavische spraken, maar ook het Perzisch, het Zend en inzonderheid het oud Indisch of Sanskrit, bij die vergelijkende navor- sching eene stem had intebrengeu.

Voor dat wij overgaan om in elke of althans in de voornaamsten dier talen de leer der vokaalspel- ling te onderzoeken, is het nog volstrekt noodig ee- nige algemeene opmerkingen vooruittezen, die over den weg, dien wij bewandelen een behoorlijk licht verspreiden en ons vrijwaren zullen van hier en daar verkeerd begrepen of misduid te worden.

Wij mogen het als genoegzaam bekend aanne- men, dat het Sanskrit de oudste en volledigste spraak van den Indo-Germaanschen, of wil men, Japetischen stam uitmaakt; dat het Zend daaraan naauw vermaagschapt, maar eene op zich zelve staande taal is en dat het Perzisch of Parzi van bei- den verder afwijkend, het meest met ons later Duitsch overeenstemt, hoe zeer die overeenstem- ming dikwijls slechts toevallig is, en tevens dat er geene mindere betrekking tusschen die talen en het Grieksch en Latijn, dan tusschen haar en het Duitsch bestaat. Dit erkend zijnde, stellen wij als eersten grondregel vast, dat in alle oudere Japeti- sche talen toonval (accent) en lengte van letters of sylben (quantiteit) bestond. Dat de eerste den toon

der stem bij de uitspraak , de laatste de during van dien toon , vooral bij de poëzij , toen die nog met muziek vereenigd was , regelde. Zoo valt in het Perzisch de accent doorgaans op de eindlettergreep , terwijl de voorgaande evenwel niet zelden lang zijn , maar vooral is dit in het Grieksch bij de plaatsing der accenten duidelijk gekenmerkt , en het zal uit de nadere ontwikkeling blijken , dat ook de Duitsche talen , vooral vroeger , dit onderscheid bezeten , maar allengs bij de verstomping van het muzikaal gehoor ten aanzien der euphonie in de taal , verzaakt hebben.

Maar in alle deze spraken is de leer der quantiteit op alle de klinkers evenzeer toegepast , elk derzelve kan lang of kort voorkomen , niet in dien zin waarin wij dit thands verstaan , namelijk wanneer de vokaal voor twee medeklinkers geplaatst is , maar in elk geval het zij vóór , het zij achter dezelve ; elke klinker heeft dus twee afmetingen en de haar achtervolgende medeklinkers kunnen wel de uitspraak eenigzins wijzigen maar den klank zelven noch rekken noch bekorten. Het is waar , de toevoeging van eenige moeilijk uittesprekene medeklinkers doet de lettergreep soms in de uitspraak langer duren , doch men behoort ook onderscheid te maken tusschen lengte van sylbe en van vokaal ; de zoogenaamde *positie* b. v. maakt in het Latijn en Grieksch de lettergreep lang , maar de vokaal ondergaat daarom geene verandering en blijft hare eigenaardige during behouden.

Men zal uit het hier gezegde reeds genoegzaam begrijpen, dat wij de leer der quantiteit in de oude talen met die der vokaalspelling in de nieuweren, bijzonder in het Neêrduitsch gelijk stellen en de laatste door de eerste verklaren, en wanneer wij er dan bijvoegen, dat die quantiteit in de Oostersche en Westersche oude taalspranken naauwkeurig overeenkomt en dat wij aannemen te bewijzen, dat zij in ons Duitsch van de vroegste tijden af even zoo geheerscht heeft, hoe zeer men daaraan dien naam niet toekende, dan zal het bij de menigte woorden aan alle deze talen gemeen, niemand die met de Grieksch Latijnsche prosodie bekend is, moeilijk vallen uit de onderlinge vergelijking de ware spelling in onze taal te ontdekken. Evenwel blijft er eene zwarigheid over, welke eerst dan geheel zal kunnen weggeruimd worden, wanneer de grondoorzaken der klankmeting geheel en al ontwikkeld zullen zijn, deze namelijk, dat in het Latijn tot nog toe bijna alleen voor de eindsylben de quantiteit der klinkers geheel volgens vaste regelen bepaald is, terwijl men zich voor de overigen niet zelden met het gezag der dichters pleegt te vergenoegen; daar nu in onze nieuwere talen de uitgangen der naamvallen bijna geheel zijn afgesleten, en het grootendeels de wortels zijn, welke klanklengte daaruit moet bepaald worden, zullen wij dikwijls vaste regelen ontmoeten; wier bestaan wij niet kunnen ontkennen, maar wier oorzaak ons duister blijft.

Maar behalve dat is er nog eene eigenschap der

Duitsche taal, welke tot het bepalen der quantiteit in aanmerking komen moet en van vele afwijkingen rede geeft, te weten de leer der klankversterking (ablaut), eene eigenschap, niet alleen in de meeste Duitsche tongvallen in meerdere of mindere mate merkbaar, maar die zich ook zelfs tot het Latijn en nog verder uitstrekt en b. v. in de perfecta der werkwoorden meermalen voorkomt; alhoewel wij daarom nog geenszins de zoogenaamde ongelijkvloeiende werkwoorden als ouder en oorspronkelijker dan de gelijkvloeiende kunnen erkennen, noch zelfs in het algemeen de buiging door klankverandering als de echte en eenig Duitsche aannemen. De afgeleide woordvormen hebben niet zelden den verwisselden klank van het grondwoord als worteltoon aangenomen, en daardoor de oorspronkelijk korte vokaal in eene lange veranderd. Hoe zeer dus de quantiteitsleer op zich zelve daardoor niet van hare waarde verliest, is het noodig tevens op de wetten der klankverwisseling acht te slaan, ten einde van de afwijkingen rede te kunnen geven.

Men heeft bij de meerdere beoefening van het Sanskrit en de kennismaking met de Indische grammatici ook de tweederlei vokaalversterking in die taal voorkomende, de zoogenaamde *guna* en *wridhi*, op onze klinkers trachten toe te passen, om de verschillende klanken, bij verwante woorden in de verschillende dialecten voorkomende, te verklaren. Zonder het grondbeginsel zelf te betwisten, is er nogtans eene zwaarigheid, die ons weerhoudt

hetzelve op de quantiteit of vokaalspelling in de Westersche talen toe te passen, het schijnt namelijk uit de beschouwingen van den geleerden schrijver, die dit stelsel ontwikkeld heeft, te blijken, dat bij de toepassing daarvan (behalve misschien in het Sanskrit) alle regelmaat bij de klankdoring en vokaalspelling ophoudt en deze geheel willekeurig is, terwijl het integendeel uit de vergelijking der tongvallen ten duidelijkste zichtbaar wordt, dat de quantiteit overal op vaste wetten gegrond is en regelmatig overeenkomt, hetgeen op een aloud euphonisch beginsel terugwijst, door de aanwending van dit stelsel geheel buiten aanmerking gehouden.

Na deze voorafgaande opmerkingen, gaan wij over tot het onderzoek, in hoe ver de bijzondere talen voor zich het stelsel der vokaallengte bewaard en ontwikkeld hebben, en hoe zij met elkander in de beginselen zelf overeenstemmen.

Het Sanskrit als de eerste in den rij der Japetische talen verdient zekerlijk de eerste plaats, maar onze kennis daarvan is, wij moeten het belijden, te onbeduidend om ons daarin te durven verdiepen; enkele uit echte bronnen geputte opmerkingen zullen echter reeds overtuigend bewijzen, dat in die oude oorspronkelijke taal hetzelfde beginsel erkend wordt; om dezelfde rede gaan wij het Zend met stilzwijgen voorbij, hoezeer wij nogtans enkele voorbeelden zouden kunnen opgeven, waaruit de overeenstemming dier spraak met de overigen blijken zou. Gewigtiger resultaten zal ons daarentegen het

Perzisch opleveren , dat niettegenstaande den sterken invloed van het Arabisch en de overneming van deszelfs alphabeth , zijne oorspronkelijke klankwetten getrouw is gebleven en welks overeenstemming met de Westersche talen op de meest overtuigende wijzen blijken zal , zelfs zoodanig dat tot op den huidigen dag de schrijfwijze daartegen niet durft zondigen en de Perziaan overgenomen woorden naar derzelveur quantiteit schrijft en uitspreekt. Van het Perzisch gaan wij tot het Grieksch en daarvan tot het Latijn over , de twee talen die onder alle hare verwanten het naauwkeurigst de quantiteit in de prosodie hebben bewaard , hoezeer de spelling door de bemoeijng van onkundige taalleeraars daarvan afgeweken en in verwarring gebragt is.

Na de oude taalverwanten in oogenschouw genomen te hebben , begeven wij ons met ter zijde stelling van het ons te weinig bekende Lettisch en Lithausch tot de vroegere Deutsche tongvallen en daaronder vooral tot het Gothisch , oud-Saxisch , IJslandsch en oud-Hollandsch. Wij zullen echter bij de behandeling van dezen slechts kort behoeven te zijn , daar wij op de nasporingen van TEN KATE kunnen verwijzen en dus alleen moeten aantoonen , dat hoezeer de regelen door dien schrijver voor de vokaalspelling aangenomen , doorgaans juist zijn , men dezelve niet tot die talen alleen moet bepalen , daar dezelfde wetten bij de overige stamgenooten voorkomen , zoo als uit zeer vele aan deze allen gemeenschappelijke woorden gemakkelijk te zien is ,

waaruit dan volgen moet, dat de quantiteitsleer in de Oostersche en Westersche talen en de leer der enkele of dubbele vokaalspelling volmaakt hetzelfde zijn en van éénen grondslag uitgaan. Hebben wij dit dan bewezen, dan is er alleen eene vergelijkende woordenlijst noodig om de juiste spelling van elk hiertoe betrekkelijk Nederduitsch woord aan te toonen, of wel indien de eenmaal aangenomene regelen blijken zullen uit den aard der algemeene stamtaal gesproten te zijn, kan door de bevestiging en welligt nadere bepaling of uitbreiding derzelven het gewigtig stuk der vokaalspelling eindelijk onwandelbaar geground en voor alle verdere tegenspraak beveiligd worden.

§ 2.

Wanneer wij, ook zonder het Sanskrit zelf te kennen, de wortels nagaan, waaruit volgens de Indische taalvorschers, de woorden ontspruiten, dan ontdekken wij reeds daarin, dat sommigen lange en anderen korte grondtoonen erkennen, en wanneer wij nu de naam- en werkwoorden daaruit afgeleid onderzoeken, vinden wij dienzelfden klank veelal onveranderd weder. Zoo hebben de wortels *k'ri*, *man*, *nat* korte, *moed*, *kit*, *pár*, *mát'h* lange vokalen, en de quantiteit die daarin ligt en op de derivaten overgaat, komt met die in het Perzisch gewoonlijk overeen, als: *bharami*, (ik draag) Perz. *berem*, *k'ri* of *kar* (doen) Perz. *kurden*; *pitá* voor *pítar*, (vader) Perz. *péder*; *mátá* voor *mátar*, (moeder) *bhrátá* voor *bhrátar*; (broeder) Perz. *máder*,

brāder. Vergelijkt men deze woorden met dezelfde in het Grieksch en Latijn, zoo ziet men dat de wortelklank naauwkeurig in lengte overeenkomt met de quantiteit die zij in de laatstgenoemde spraken bezitten, en men verbeelde zich niet, dat hier welligt uit den ganschen voorraad der taal enkele woorden zijn uitgelezen; zonder eenige moeite kan men honderde voorbeelden van dergelijke overeenkomst vinden, en wat meer is de veranderingen in den wortelklank komende door verschil van geslacht bij de nomina, door vokaalversterking in de praeterita van sommige werkwoorden, vindt men in het Sanskrit op dezelfde wijs als in de Westersche talen, en de oorzaak is overal dezelfde. Men zie GRIMMS Deutsche Grammatik. I, 824 en 1055.

§ 3.

Van het Sanskrit tot het Perzisch overgaande, zullen wij dezelfde resultaten verkrijgen, en hier reeds op de meest overtuigende wijs kunnen aantoonen, dat een en hetzelfde grondbeginsel in alle de stamverwante talen geheerscht heeft. Zelfs bij eene oppervlakkige beschouwing moet het in het oog vallen, dat er eene regelmatige onderscheiding in de spelling plaats heeft en dat de worteltoon niet overal even langdurig maar volgens zekere wetten geregeld zijn. Want vooreerst maakt het Perzisch onderscheid tusschen lange en korte vokalen en daarenboven tusschen lengte van vokalen en van lettergrepen, want terwijl elke sylbe op eenen

medeklinker uitgaande lang is, blijft de toon echter onveranderd en hangt van eigene wetten af, doch dit vereischt eene nadere opheldering.

Het Parzi of Perzisch van het Arabisch zijn alphabeth ontleenende veranderde daarom evenwel zijnen aard niet. Het ontving drie vokalen, de *a*, *oe* en *i* en wendde die alleenlijk aan om de oorspronkelijk lange klanken af te beelden, terwijl het de uitdrukking der korte klinkers aan geene letters opdroeg, maar blootelijk aan het gevoel en de kennis des volks overliet. Zoo doende is het uiterst gemakkelijk geworden de lange van de korte klanken te onderscheiden, zeer bezwaarlijk daarentegen voor vreemden de ware uitspraak der korten te leeren kennen. (1)

Wat den aard der taal aangaat, zoo kent zij nog minder dan ons Nederduitsch de overgangen der verschillende toonen tot elkander en hetgeen men in Duitschland *umlaut* en *ablaut* pleegt te noemen. Zelfs zijn de sporen, die onze moedertaal daarvan behouden heeft, namelijk de pluralia van sommige naamwoorden en de praeterita der ongelijkvloeiende werkwoorden haar ten eenemaal onbekend en moet zij dus te dezen aanzien in volmaaktheid voor hare

(1) De stippen boven of onder de letters geplaatst, welke de korte *a*, *i* en *o* aanduiden, worden in de meeste handschriften en gedrukte boeken weggelaten. W. JONKS, een bevoegd regter, raadt daarom den leerling, die het onderwijs van eenen inboorling missen moet, de korte vokalen een onbestemden klank te geven, even als in het Engelsche *sir*, d. i. ten naasten bij als onze stomme *e* of korte *u*.

Indische zuster onderdoen. Maar aan den anderen kant maakt het gemis dezer eigenschap de nasporing omtrent de eigenaardige lengte der wortelklanken veel gemakkelijker en doet die dan ook bijna nimmer van die der Westersche talen afwijken. Het zou waarschijnlijk vervelen en is ook niet noodig, de geheele grammatica te doorwandelen om deze stelling te kunnen bewijzen, het zal genoeg zijn eenige punten aan te roeren, waaruit blijken zal en dat dit onderscheid regelmatig plaats heeft, en dat het op die regelen juist zoo als in de Westersche talen berust.

De wortels der woorden zijn allen even als elders eengrepig; wanneer dezen dus op zichzelf woorden vormen, rust daarop de klemtoon of accent, doch desniettemin kan de vokaal, hetzij lang, hetzij kort zijn en blijft dit in de derivaten en door alle buigingen des woords heen, ofschoon het den klemtoon verliest. De Imperativus *bur* (draag) b. v. is kort en blijft het in de geheele conjugatie: *berem* (ik draag), *burden* (dragen), *berendeh* (dragende); zoo ook *meh* (groot), *keh* (klein), *beh* (goed), welke in het meervoud en de casus obliqui nimmer van toon veranderen. Zoo is de uitgang van den infinitivus *den* of *ten* altijd kort, de pluralis der naamwoorden van personen *an* altoos lang. Zoo zijn de nominativen op *er* even zoowel kort als de casus obliqui dier woorden, terwijl het Grieksch integendeel bij de eersten den toon versterkt: *ἀνὴρ*, *ἄνδρῶς*, *πατήρ*, *πατέρος* (*πατρός*), *μήτηρ*, *μητέρος*, waarvoor het

Perzisch *nēr*, *nerra*, *nēran*, *pedēr*, *pederra*, *pedēran*, *māder*, *maderra*, *māderan* schrijft.

Men zal uit deze voorbeelden met verwondering opgemerkt hebben, dat zij niet alleen ten aanzien der vormen met dezelfde benamingen in de Westersche talen overeenkomen, maar ook dat de quantiteit oorspronkelijk, d. i. waar het Grieksch geene klankversterking toont, volmaakt dezelfde is; de waarheid dezer opmerking, die van het hoogste gewigt is, omdat zij toont, dat de quantiteitsleer bij Oostersche en Westersche stamgenooten op een onwankelbaar beginsel rust, wordt overtuigend gestaafd, wanneer men zich de moeite getroost, de woordenboeken te doorbladeren en een aantal verwante vormen op het punt der quantiteit tegen elkander te vergelijken. Hoezeer de grenzen dezer verhandeling niet gedoogen, daarvan eene uitvoerige woordenlijst op te nemen, zal het niet ondoelmatig wezen ettelijke treffende overeenkomsten op te teekenen, die allen twijfel daaromtrent zullen weg nemen.

PERZISCH.	GRIEKSCH.	LATIJN.
<i>berem</i> (ik draag.)	φέρω.	<i>fero.</i>
<i>brāder</i> (broeder.)		<i>frāter.</i>
<i>boes</i> (kus.)		<i>bāsium.</i>
<i>bēh</i> (goed.)		<i>bene.</i>
<i>peder</i> (vader.)	πατήρ.	<i>pater.</i>
<i>tunder</i> (donder.)		<i>ionitru.</i>
<i>dsjēna</i> (wang.)		<i>gena.</i>
<i>dsjuwan</i> (jongeling)		<i>juvenis.</i>
<i>dsjegur</i> (lever.)		<i>jecur.</i>

PERZISCH.	GRIEKSCH.	LATIJN.
<i>dochter</i> (dochter.)	θυγάτηρ.	
<i>dusjmen</i> (vijandig)	δυσμενής.	
<i>dusjchar</i> (moeilijk)	δυσχερής.	
<i>dur</i> (deur.)	θύρα.	
<i>déh</i> (tien.)	δέκα.	<i>decem.</i>
<i>keras</i> (kers.)		<i>cerasus.</i>
<i>keniz</i> (vrouw.)	γυνή, γυναικός.	
<i>leb</i> (lip.)		<i>labium.</i>
<i>mader</i> (moeder.)	μήτηρ, ματήρ.	<i>māter.</i>
<i>murden</i> (sterven.)		<i>mori.</i>
<i>melih</i> (goed.)		<i>melior.</i>
<i>meh</i> (groot.)	μέγας.	<i>magnus</i> (lang door
<i>nām</i> (naam.)		<i>nōmen.</i> positie.)
<i>naweh</i> (schip.)	ναῦς.	<i>nāvis.</i>
<i>ner</i> (man)	άνήρ, άνδρός.	
<i>heft</i> (zeven.)	ἑπτά.	<i>septem</i> } lang door
<i>hesjt</i> (acht.)	ὀκτώ.	

Is het nu uit deze vergelijkende opgaaf duidelijk gebleken, dat de quantiteit in de wederzijdsche talen nauwkeurig overeenstemt en dat dus hierin overal hetzelfde euphonische beginsel is opgevolgd, niet minder blijkt de duurzame vasthouding aan die aloude grondwet, indien men de spelling der woorden nagaat welke het Perzisch uit Europa, of de Westersche talen uit Azie hebben overgenomen, want zij letten daarbij steeds op de quantiteit der vokalen in de taal waaruit zij ontleenen. Zie hier mede een woordenlijstje :

B

PERZISCH.	GRIEKSCH.	LATIJN.
<i>ebēnoes.</i>	ἔβενος.	<i>ebēnus.</i>
<i>berbit.</i>	βάρβιτος.	<i>barbitos.</i>
<i>belsem.</i>	βάλσαμον.	<i>balsamum.</i>
<i>defter.</i>	διφθέρα.	
<i>sjcker.</i>	σάκχαρ.	<i>saccharum.</i>
<i>ghaz.</i>	γάζα.	<i>gaza.</i>
<i>ferdoes.</i>	παράδεισος.	<i>paradisus.</i>
<i>ferseng.</i>	παρασόγγης.	
<i>kānoen.</i>		<i>canon.</i>
<i>kendil.</i>		<i>candela.</i>
<i>mermer.</i>	μάρμαρος.	<i>marmor, marmo-</i>
<i>moesiki.</i>	μουσική.	<i>mūsica. (reus.</i>
<i>wīn.</i>	ἔινος.	<i>vīnum.</i>
<i>jasmīn.</i>		<i>jasmīnus.</i>

Het is waar er zijn daarentegen ook voorbeelden van afwijkende spelling, waarbij de *quantiteit* veranderd geworden is, zoo als in *ethoeloedsjīa*, *āwkīanos*, *īsakoedsjī*, *filusoef*, doch dit kan geene grondige bedenking opleveren, omdat men bij nadere overweging zien zal. dat de aard des Perzischen alphabets niet toelaat alle klankovergangen zuiver op te nemen, zonder de *quantiteit* te bena-deelen, veeleer zal men zich moeten verwonderen over de aangewende poging om spelling en *quantiteit* zoo veel mogelijk getrouw terug te geven. Enkele misstellingen op bijzondere plaatsen komen als taalfouten in geene aanmerking.

Wij zien dus dat de Perzische wortels even als de Sanskritsche, Grieksche en Latijnsche, hetzij

langen, hetzij korten grondtoon doen klinken, en dat in dezelfde wortels ook dezelfde klank heerscht en een beginsel in allen levendig is, maar terwijl het Sanskrit en Grieksch daarnevens nog eene klankverwisseling erkennen, die in sommige gevallen den toon mede aan andere wetten onderwerpt, blijft deze in het Perzisch onveranderd. Wij mogen er dus uit besluiten, dat elke klank door eenen klinker uitgedrukt van natuur lang is en met de langen in het Grieksch en Latijn overeenkomt.

§ 4.

Uit Azie treden wij nu in Europa, om de volmaakste harer oude talen te leeren kennen en te onderzoeken, op wat wijze deze het euphonische beginsel der klanken bewaard en ontwikkeld heeft. Dadelijk vinden wij, even als in Perzië een vreemd alphabeth en dat wel van den Semitischen stam ontleend. Beiden, overlevering en benaming leeren ons dit. Het schrift is wel in later tijd veranderd en met nieuwe letters verrijkt, maar bij de overneming bestond het echter reeds uit medeklinkers en klinkers beiden. Deze laatsten waren de *alpha a*, *iota i*, en misschien de *o*. Het bewijs daarvoor leveren ons de uitheemsche namen dier letters; terwijl de overigen *s* en *v* noch in het Perzisch noch in het Arabisch bekend zijn, en ook geen bijzonderen naam dragen. De *o* zou men misschien met de Oostersche *wau* kunnen vergelijken.

Het is waar, deze stelling wordt door de getui-

genissen der ouden tegengesproken, die de α , ε , i , o en υ voor Phenicisch opgeven, maar wanneer men hunne meening nader overweegt, zal men bevinden dat zij niet kritisch genoeg de zaak beschouwd hebben. De benamingen toch der Grieksche letters zijn deels Oostersch, deels niet; onder de laatsten behooren de ε , μ , ν , π , ρ , die men echter ook onder het Cadmische alphabeth rangschikt, hoezeer die letters in het Oosten geheel andere benamingen dragen, en de ε en υ er onbekend zijn. Aan den anderen kant, hebben de meesten der overigen, die men aan Grieken van later tijd toeschrijft, Semitische namen en zijn daar van ouds bekend geweest. Een van beiden is dus waar, of men heeft reeds vroeger een eigen alphabeth gehad, waaruit de namen van eenigen zijn overgebleven en waarin de korte vokalen geschreven werden, of men heeft de oorspronkelijk lange klinkers ook voor korte gebruikt en daarom naderhand, gelijk de grammaticus DIO-MEDES ons leert, de langen ter onderscheiding een streepje van boven toegevoegd of wel dubbel geschreven. De η was daarenboven oudtijds de scherpe aanblazing en kwam met de Hebr. *heth* overeen, later is zij als lange e aangenomen. Doch hoe het hiermede zijn moge, hetgeen wij thands niet kunnen onderzoeken, en gaarne aan bevoegde regters ter beslissing overlaten, dit is ten minste zeker, dat er van ouds een onderscheid tusschen de lange en korte klinkers bestaan heeft, dat men tweederlei a , i en o had en dat de oud Jonische dichters, de

echte euphonie der taal bewarende, die tweederlei uitspraak in hunne verzen hebben doen hooren, en hoezeer de spraak in vervolg van tijd even als anderen aan verandering onderworpen was, bleef de eenmaal bepaalde quantiteit der vokalen stand houden en werd zelfs door den circumflex veelal aangeduid; in het algemeen zijn de accenten van groot nut ter erkenning der vokaallengte.

Wij hebben reeds gezien dat zeer vele woorden daarin met de Oostersche taalverwanten overeenkomen, en alzoo toonen van hetzelfde grondbeginsel uitgegaan te zijn, maar dat het Grieksch bovendien somtijds den klank verandert. Dit moeten wij nog iets nader verklaren. Elk naamwoord (waaronder in dit opzicht ook de participia begrepen zijn,) heeft eenen grondvorm, die wel is waar niet of zelden voorkomt, maar uit de casus obliqui doorgaans te kennen is; de nominativus komt er het naast bij, indien die den uitgang achter zich heeft, maar vaak verandert ook deze den grondvorm en de korte vormingsylbe wordt in dat geval lang: *εἰκών, εἰκονος, λιμήν, λιμένος*. Iets dergelijks schijnt met de verba in den 1sten pers. van het praes. ind. plaats te hebben: *τύπτω, τύπτομεν*, en ook volgens BUTTMANN in den aor. secund. en het praet. med. Het eerste verandert de *ε, αι, η, ει, ευ* van het praes. in de korte *α, ι* en *υ*, als: *τρέπω, ἔτραπον; παίρω, ἔπαρον; λήθω, ἔλαθον; λείπω, ἔλιπον; Φεύγω, ἔφυγον*; het tweede bemint daarentegen de lange vokaal: *Φεύγω, πέφειγα; λήθω, λέληθα; ἄλλω, τέθηλα; λείπω, λέλοιπα*, evenwel met uit-

zonderingen , doch dit verhindert niet , dat de oorspronkelijke quantiteit in de eenvoudigste vormen onveranderd blijft en daarin zoo met de Aziatische talen als met het Latijn overeenkomt. Wij behoeven daarvan slechts eenige weinige voorbeelden op te geven ; om dit duidelijk te maken. Zoo heeft *πατήρ* de *a* kort , *μᾶτηρ* lang en dit houdt in den geheelen Japetischen stam vol. Zoo heeft de 1ste pers. sing. praes. ind. de *u* , en in het Latijn de lange *o* ; zoo komt de *o* in de uitgangen op *os* , *ov* met de korte *u* der Latijnen overeen , de *u* van den genit. plur. met hunne lange *u* ; de korte *a* der neutra plur. met de korte *a* aldaar heerschende. De lange *a* bij den nominat. sing. der vrouw. adject. wijkt daarentegen af , doch dit moet misschien uit een alouden grondregel verklaard worden , volgens welken het vrouwelijke den langen klinker bemint , een verschijnsel , dat wij in het Sanskrit hervinden , *kas* , *ká* , *kím* , *sas* , *sá* , *tat* , en dat wij later in de Duitsche talen weder zullen aantreffen. zelfs in de wortels ; het Latijn daarentegen schijnt die eigenschap te missen , en dus in zooverre met ons Nederduitsch overeen te komen , dat evenwel nog meerdere sporen van klankverlenging bezit , gelijk wij nader zien zullen. Wat overigens de vrijheden der epische dichters betreft , waarbij zij soms de quantiteit veranderen , zoo doet dit tot de hoofdzaak niets af en de ware vokaallengte wordt ook bij hen erkend. Is b. v. de *a* in *ἄλλων* bij HOMERUS nu en dan lang , meestal behoudt zij hare eigenaardige kort-

heid en zoo mogen wij dan aannemen, dat ook het Grieksch ten aanzien der quantiteit met de Oostersehe talen overeenstemt, maar dat zij de lange e en o door dubbele vokaalspelling teekent.

Beschouwen wij nu het Latijn.

§ 5.

Terwijl wij het Grieksch van de eerste tijden zijner beschaving tot aan die van zijn verval, en dat in verschillende vormen en tongvallen kennen, is ons het oud Latijn genoegzaam geheel onbekend, en wij vinden eerst gedenkstukken, toen de Romeinen reeds ten aanzien hunner letterkunde geheel vergriekst waren. Uit de oudsten dier overblijfselen en de berigten hunner schrijvers zelve, kan men nogtans aannemen, dat het Latijn vrij zuiver gebleven was en dat, waar het ons thands vooral om te doen is, de quantiteit niet door den lateren omgang en de nauwe betrekkingen met de Grieken in de taal gekomen was, maar daarin oorspronkelijk bestaan had. Indien wij de wetten der koningen in hare echte gedaante bezaten, zouden wij zulks nog duidelijker zien, doch ook in dien vorm waarin zij tot ons zijn gekomen, gelijk ook uit die der twaalf tafelen en vooral uit de columna rostrata van het forum Duilium, vinden wij de oud Romeinsche spelling de quantiteit uitdrakkende, zoo als *ei* voor *ī* en *ē*, *ou* of *uu* voor de lange *ū*; *o* voor de korte even als het Grieksch; dus: *sei*, *quei*, *parteis*, *jous*, *souos*, *arbitratuuz*, *falsom*, *poplos*, *ticnom*.

Daarenboven leeren ons QUINTILIAAN en VICTORINUS, dat de oude Romeinen tot op den tijd van ACCIUS en zelfs nog later, alle lange klanken door dubbele klinkers pleegden uit te drukken, als: *aara*, *voocem*, *felix*, en zie daar het bewijs dat oudtijds de vokaalspelling alleen op de quantiteit der vokalen berustte. Later veranderden zij de spelling in dier voege, dat zij de lange *a*, *e*, *o*, *u* door streepjes boven de letters afbeeldden, \bar{a} , \bar{e} , \bar{o} , \bar{u} , terwijl zij de *i* van boven verlengden: \bar{e} DILIS. Zij schreven dus *pater*, *maater*, *fraater*, *noomen*, *naavis*, en zoo kwamen de dubbele vokalen met de Grieksche gecircumflecteerden, de η en ω en de Perzische drie lange klinkers overeen. Daar nu weder, gelijk wij door voorbeelden hebben aangetoond, in het Latijn dezelfde klankwet heerscht als in het Grieksch en de Oostersche taalverwanten en het reeds lang voor ons is bewezen, dat hetzelfde naauw aan de Duitsche talen vermaagschapt is, zoo moet ook in alle woorden, dezen met het Latijn gemeen, dezelfde vokaalwet heerschen, en daarin dus de spelling overeenkomen met de quantiteit der klanken in de Latijnsche prosodie, hetgeen voornamelijk betrekking heeft tot de wortels, omdat de Duitsche talen, vooral in lateren tijd, grootendeels de casusuitgangen verloren hebben. Klankverwisseling en versterking (*umlaut* en *ablaut*) komen echter mede in aanmerking.

Wij willen deze overeenkomst in hare bijzonderheden beschouwen en daar het een zeer belangrijk punt is een aantal voorbeelden er bijvoegen.

Geregeld zien wij de Latijnsche klanken met de Nederd. verwisselen, en daarbij tevens de quantiteit getrouw in het oog houden, dus:

De korte *a* in het Latijn wordt bij ons desgelijks door de korte *a* terug gegeven, zonder onderscheid van toonval, d. i. tusschen hetgeen wij gewoonlijk kort of lang plegen te noemen, als: *ager*, *akker*; *calamus*, *halm*; *carcer*, *kerker* of *karker*; *falsus*, *valsch*; *flamma*, *vlam*; *habere*, *heven*, oudtijds *haven*, waarvan *onderhavig*; *macer*, *mager*; *pater*, *vader*; *tractus*, *getracht*. Uitzondering maken schijnbaar *labium*, *lip*; *maria*, *meren*; doch de *i* in *lip* is uit de *e* gesproten, van daar nog ons *leppen*, welke *e* door toonbeschaving uit *a* overgaat; ten voorbeeld diene het Lat. *angelus*, Nederd. *engel*, bij MAERLANT dikwijls *ingel*; hetzelfde geldt van *meren*, dat bij ons in ouden tijd ook *maren* was, gelijk blijkt uit den volksnaam *Marzaten*.

De lange *a* der Latijnen is bij ons oorspronkelijk *oe*: *fagus*, *boek* (beuk); *frater*, *broeder*; *mater*, *moeder*; maar de overgenomene woorden behouden de lange *a*: *fama*; *faam*, *clarus*, *klaar*; *status*, *staat*.

De Lat. korte *e* blijft ook bij ons de korte *e*, maar even als in de eerstgenoemde taal gaat zij bij ons ook soms in *o* over. Voorbeelden van een en ander zijn: *bene*, *bonus*, *beter*; *edere*, *eten*; *fero*, *beren*; *gelidus*, *koud* voor *kold*; *mercatum*, *merkt*; *nebula*, *nevel*; *nec*, *noch*; *petere*, oud Holl. *beden*; *regere*, *regelen*; *sedeo*, *zitten*, oudtijds *ze-*

ten waarvan *zetel*; *tegere*, *dekken*; *terere*, *teren*; *ventus*; *wind*. Men ziet dat de overeenstemming regelmatig is, hoezeer de Nederd. *e* hier en daar tot de *i* neigt.

De lange Lat. *e* blijft bij ons *ee*: *herus*, *heeren*; eene uitzondering maakt *verus*, dat bij ons in *waar* verandert.

De korte *i* blijft bij ons dezelfde, uitgenomen, dat zij soms in korte *e* overgaat: *littera*, *letter*; *minus*, *min*; *piscis*, *visch*; *pix*, *pik*; *videre*, *weten* oudtijds ook *wissen*, waarvan *gewissen* (conscientia) en het gelijkvl. praet. *ik wist*, voor *wiste*. Het Deensche *vide* komt nog nader aan het Latijn.

De lange *i* der Latijnen is onze *ij*, oudtijds *ii*, als: *linea*, *lijn*; *scribere*, *schrijven*; *vicus*, *wijk*; *vinum*, *wijn*. Enkel gaat zij in *ee* over, als: *nix*, *nivis*, *snee* of *sneeuw*; *limus*, *leem* (?).

De korte Lat. *o* wordt bij ons door *o* of *a* uitgedrukt: *color*, *koleur*; *jocus*, *jok*; *forma*, *vorm*; *longus*, *lang*; *molere*, *malen*; *morari*, *marren*; *nox*, *nacht*; *tonitru*, *donder*; maar even als in het Latijn gaat in het Nederd. die *o* soms in *e* of *i* over: *volo*, *velle*, *willen*; *domare*, *temmen*, *tam*.

De lange *o* in het Latijn is bij ons desgelijks lang: *corona*, *kroon*; *nota*, *noot*, *nooten*; *thronus*, *troon*.

De korte *u* staat tegenover *ü* of *o*: *nuces*, *noten*; *fructus*, *vrucht*; *jugum*, *juk*.

De lange *u*, in het oud Latijn *ou*, beantwoordt aan ons *ü* of *ui*, dat oudtijds niet anders dan ver-

lengde *u* was, en bij uitzondering aan ons *ee: crux, kruis; durus, duur; justus, juist; murus, muur; pluma, pluim; en daarentegen communis, gemeen; sudare, zweelen; unus, een, eene.*

De tweeklanken van aard lang, komen ook steeds tegenover lange klinkers in onze taal.

Ae wordt bij ons door *ee* teruggegeven, zoo als *laedere, beledigen; scaevus, scheef.*

Au komt met onze lange *o* overeen, b. v. *ures, ooren; caulis, kool; claustrum, klooster, Maurus, Moor; pausa, poos.* Deze woorden zijn gelijk men ziet overgenomen.

Men ziet dus dat de Nederduitsche vokaalspelling wat de quantiteit betreft, met de Latijnsche klankregelen gelijk staat en dat de diphthongen door de dubbele vokaal worden terug gegeven. Het is waar, dat de gelijkkluidendheid niet zoo doorgaande is, als men verwachten zou, doch dit zal minder verwondering baren, indien men de wetten van klankverwisseling en verlenging mede in rekening brengt; indien men de woorden mede opneemt die schijnbaar niet verwant, evenwel van eenen oorsprong zijn, indien men het Latijn met het Gothisch vergelijkt, waar zeer vele wortels bestaan, thands verloren; indien men tevens het Grieksch te hulp roept, en eindelijk aanneemt, dat er wederkeerig woorden verlopen zijn, dat is den waren aard hunner grondklanken verzaakt hebben; ook is het niet te ontkennen dat vele woorden ons uit het Fransch of Romansch, tijdens de regering van het Henegouwsche

Gravenhuis en de zucht om Fransche ridderromans te vertalen, zijn toegevloeid, welke woorden in die taal den klemtoon verkeerd dragende, ook aldus zijn overgenomen.

Doch wij willen hierbij niet blijven staan, maar ook de oud Duitsche talen aan die vergelijking onderwerpen, omdat zij eigenaardiger zijnde meer de waarheid of valsheid onzer stelling kunnen getuigen. Het onderzoek omtrent de elkander wederzijds beantwoordende vokalen, moeten wij hier als uit het verhandelde gemakkelijk te vinden, daarlaten en nopens dit punt tot de Duitsche Grammatica van GRIMM en het werk van TEN KATE verwijzen; alleen de resultaten uit hunne bespiegelingen getrokken, mogen wij hierbij overleggen, er de eenige opmerking bijvoegende, dat het Gothisch tweederlei *ai* en *au* kent, hoezeer de handschriften dit niet onderscheiden. Het eerste *ai* staat tegenover de Grieksche *ε*, en de Latijnsche *e*; het tweede *ai* tegenover het Gr. *αι*, het Lat. *ae* en vormt de klankverlengingen; *au* staat evenzoo tegen *av* en zeldzaam de Lat. *o*, *au* tegenover de korte vokaal *o* of *u*; *ai* en *au* staan voor *h* en *r*; *ai* en *au* voor andere consonanten. Hoezeer deze regel nog niet geheel opgehelderd is, verdient hij onze bijzondere aandacht, omdat op die wijs vele tot nog toe onoplosbare anomalien verklaarbaar worden en het wifelende in onze vokaalspelling, zoo als TEN KATE dit meer dan eens erkent, verdwijnen moet. Enkelen blijven nog over en dezen kunnen uit de vergelijking met het oudste

Hoogduitsch, oud Saxisch en IJslandsch gevonden worden. Zie hier dan eenige voorbeelden.

GRIEKSCH en LAT. GOTHISCH. IJSL. OUD HOOGD.

ἀγρός, ^o ager.	akrs.	
^o alere.	aljan.	ala.
aqua.	ahva.	
^o augere.	áukan.	
κάλamos, ^o calamus.		halam.
δομῶν, ^o domare.	tamjan.	
δεικνυμαι,	táikns(signum.)	
δέκα, ^o decem.	talhun.	
θυγάτηρ,	daúhtar.	dóttir (?)
^o fagus.		puocha.
Φέρειν, ^o ferre, fero.	bai ran.	bera.
^o frater.	brothar.	bróðhir.
^o gelidus.	kalds.	
^o habere.	haban.	
^o homo.	guma.	
^o mare.	marei.	
μητέρα, μήτηρ, ^o mater.		móðhir.
μέγας, ^o μεγάλου.	mikils.	
μετρεῖν, ^o metiri.	mitan.	
μήνη,	mena.	máni.
^o molere.	malan.	
πατήρ, ^o pater.	fadþein(plur.)	fadhir.
^o pecus.	falhu.	
^o rectus.	rathis.	
^o sedere.	sitjan.	
^o senex.	sineigs.	
^o sol.	sáuil.	sól.

GRIEKSCH en LAT. GOTHISCH. IJSL. OUD HOOGD.

<i>tacere.</i>	<i>thahan.</i>
<i>terere.</i>	<i>atran.</i>
<i>videre.</i>	<i>vitan.</i>
<i>vir, viri.</i>	<i>valr.</i>

Men zal zich herinneren, dat verscheidene dezer woorden ook in de Oostersche talen dezelfde quantiteit vertoonen, zoodat de keten aldus weder eene schakel langer wordt en de Aziatische aan de Europeische en bijzonder aan de Duitsche talen zich verknocht toonen. Maar men moet dan ook primitiva met primitiva, derivata met derivata vergelijken, en ook op de woordvorming letten; het is een zeer gewone misslag, dat men alleen de wortels nagaat, waardoor dan de vokaallengte dikwijls verschillend is, want hoezeer de quantiteit dier wortels doorgaans bewaard blijft, hebben echter zamentrekking, klankversterking en dergelijken op den toon invloed, terwijl aan den anderen kant afgeleide vormen soms toevallig overeenstemmen, wier wortels verschillen.

Vergelijken wij nu de opgegevene woorden met de verwante Nederduitsche, zoo vinden wij: *akker*, *oeken*, *halm*, *temmen*, *teeken*, *tien*, *dochter*, *baren*, *broeder*, *koud* (*kold*), *hebben* (bruide)gom, *meer*, *meren*, *moeder*, *mikkel*, *meten*, *maan*, *malen*, *vader*, *vee*, *regt*, *zitten*, *teren*, *weten*; hier wijken er dus niet meer dan een enkele af, die evenwel te verdedigen is, want *meten* heeft in het Grieksch de korte e, zoodat het verschil reeds zeer oud zijn moet.

Doch wij keeren tot het Latijn terug, waar wij nog meer overeenkomsten met onze taal zullen ontdekken. Vooreerst komt de klankverwisseling in de praeterita der werkwoorden voor, die beide taaltakken gemeen is, te weten in de perfecta. Men ga dezen in het Latijn na, men vindt er 1°. die even als in het Sanskrit, Grieksch en Gothisch de verdubbeling voor zich dragen, eene eigenschap waarover men hoogst belangrijke opmerkingen lezen kan in de Academische Voorl. van wijlen den Hoogleeraar HAMAKER, en waarbij wij ons enkel ophouden om aan te wijzen, dat daarin klankverwisseling (umlaut) plaats grijpt: *pango* (voor *pago*) *pepigi*, *caedo*, *cecididi*, *caedo*, *cecididi*, terwijl er klankversterking (ablaut) ontstaat, zoo dikwerf de reduplicatie, gelijk in de composita wegvalt, *compēgi*. Hetzelfde heeft in het Gothisch plaats, hoewel daar niet alle werkwoorden van die klasse omklinken; later is het verloren gegaan. Het Latijn heeft 2°. klankverlenging in de praeterita: *facio*, *fēci*, *frango*, *frēgi*, *jacio*, *jēci*, *lego*, *lēgi*, *odi* enz., even als het Nederduitsche, *ik weeg*, *ik woog*, *ik vrage*, *ik vroeg*, *lach*, *loeg*; de rede daarvan is nog vrij duister, veelligt moet die in zamentrekking van verdubbelde praeterita gezocht worden.

Eene andere opmerking is van geen minder gewigt, zij betreft de gelijkheid van quantiteit bij verandering van uitspraak, zoodat de toon in het meervoud der naamwoorden nimmer langer of korter is, dan de oorspronkelijke toon in het enkelvoud, het-

zij dit op eenen radicalen medeklinker of klinker uitga. In het Latijn blijkt dit terstond bij woorden, als: *arbor*, *arbōres*, *honor*, *honorēs*, maar schijnt tegengesproken te worden door diegenen, welke in nomin. sing. op *r* uitgaan en den vokaal daar kort hebben, als: *favor*, *favōres*, doch men moet daarbij in aanmerking nemen, dat de nominativus niet altijd den grondvorm des woords toont, terwijl het uit de casus obliqui blijkt, dat daarin de vokaal lang is: *favoris*, *favore*. De vergelijking der verwante talen leert ons, dat daar hetzelfde plaats heeft; *ēen*, *ēene*; *ēt*, (lang door klankversterking of ablaut) *eten*; *heer*, *heeren*, *noot*, *nooten*; *noot* (lang door klankversterking) *noten*; *vader*, *vaders*; *moeder*, *moeders*; *goedheid* (klankversterking) *goedheden* enz. De *a* in *vader* is dus even kort als in *man*, *kan*, *plan*, hoezeer de letter anders wordt uitgesproken; in *manen* (lunae) daarentegen even lang als in *maan*, *waan*, *traan*; waaruit volgt, dat men alle lange klanken met dubbele, alle korten met enkele klinkers behoorde te spellen, gelijk wij gezien hebben, dat bij het oud Latijn plaats had, en hiermede stappen wij van deze taal af, om nog eenige oud Duitsche tongvallen aan een dergelijk onderzoek te onderwerpen, hetgeen echter weinige punten zal behoeven aan te roeren, daar het meeste reeds door TEN KATE, GRIMM en anderen uitvoerig en naauwkeurig is ontwikkeld en ook gedeeltelijk in het afgehandelde aangestipt is.

§ 6.

Het Gothisch, als de oudste der ons bekende Duitsche zusterspraken verdient het eerst onze aandacht. Beschouwen wij deszelfs vokaalwetten, zoo treffen wij schijnbare verwarring van klanken aan, die zich echter inderdaad voldoende laat oplossen. Wij hebben reeds over de tweederlei *au* en *ai* gehandeld en dezelve met de Latijnsche klanken vergeleken, een blik op de overige Duitsche dialekten en inzonderheid op het Nederduitsch zal ons de Gothische klanken nog duidelijker maken.

Elke Gothische vokaal, die oorspronkelijk is, en alsdan in quantiteit met de Oostersche en Grieksch-Latijnsche taalverwanten overeenstemt, toont, dat oudtijds in dien oudste der Duitsche tongvallen dezelfde vokaalwet heerschte, en daar de Gothische woorden meestendeels met de oud Nederd. overeenkomen, toont dit één beginsel; TEN KATE en GRIMM geven dan ook als resultaat hunner vergelijkingen op:

10. Het Gothische *ái* tegenover het Nederd. *ei* of *ee*. Deze twee laatste klanken verwisselen door dialektverschil: *steen*, *stein*, *reen*, *rein*, *kleen*, *klein*, maar beiden zijn even lang. Het Gothische *ai* daarentegen beantwoordt aan onze korte *e* of aan een anderen korten vokaal. Bewijzen zijn *balran*, *baren* of *beren*; *raíhs*, *regt*; *taíran*, *teren*; *maíhstus*, *mest*; *saíhs*, *zes*; *baírgan*, *bergen*; *faírra*, *verre*; *halrto*, *hart* of *hert*; *qvaírnus*, *kern* (molen); *vaírpan*, *werpen*. Deze laatste overeenkomst is door de taalvorschers tot nog toe voorbij gezien:

C

2°. Het Gothische *i* of *e* tegenover onze *e*, volgens TEN KATE; GRIMM stelt de laatste letter lang, doch erkent, dat er gevallen zijn, waarin dit zwa-
righeid ontmoet. Onzes inziens zal men best doen
aan te nemen, dat de *i* in het Gothisch echt was
en dat het Duitsch oorspronkelijk slechts drie korte
vokalen de *a*, *i* en *u* kende, en wij zien het uit de
onderlinge vergelijking der Indo-Germ. talen beves-
tigd, dat dezen alleen de oude zuivere korte klin-
kers zijn. Voorbeelden van overeenstemming tus-
schen het Goth. *i* en ons *e* zijn: *niman*, *nemen*;
witan, *weten*; *itan*, *eten*; *giban*, *geven*; *wisan*,
wezen; *mitan*, *meten*; enz.

3°. Het Goth. *ei* of *i*, volgens TEN KATE, tegen-
over onze *ij*, als: *meins*, *mijn*; *leik*, *lijk*; *wei-*
han, *wijden*; *wein*, *wijn*; *frije*, *vrij*; *fjands*,
vijand; doch de Goth. *ij* staat enkel voor vokalen
in plaats van *ei*, dewijl de overgang door de *j* moet
geschieden, en de *e* op zichzelf lang is, zoodat er
indien deze behouden werd een onnatuurlijke drie-
klank ontstaan zou; in den regel staat dus enkel
het Goth. *ei* tegenover onze lange *i*.

4°. Het Gothische *áu* beantwoordt aan onze lange
o: *áuk*, *ook*; *galáubjan*, *gelooven*; *áugo*, *oog*,
oogen; *láun*, *loon*; *dáupjan*, *doopen*; hun *áú* aan
onze korte *o*, hetgeen TEN KATE voorbij gezien
heeft. Bewijzen zijn: *náuh*, *nog*; *tháuh*, *toch*;
baúrgs, *borg*, *burg*; *maúrmins*, *morgen*; *saúrga*,
zorg; *vaurms*, *worm*. In onze vormen *woord*,
doorn, *boord* en dergelijke in welke het Gothisch

dergelijks *au* gebruikt, is of zamentrekking of klankversterking.

5°. Het Goth. *u* staat tegen onze *o* of korte *u*, gelijk TEN KATE meent, doch dit Goth. *u* is hier zelden en schijnt met de korte *e*, waarvan boven, gelijk gesteld te moeten worden. Deze regel is wankelend. Voorbeelden zijn: *nu*; *thu*, *ufar*, *fugls*, *juggs*, *thugkjan* (dunken), *kuni* (kunne), *munths*, *pund* enz.

6°. Het Goth. *o* staat volgens TEN KATE, tegen ons *oe*, als: *fodjan*, *voeden*; *flodus*, *vloed*; *frods*, *vroed*; *boka*, *boek*; *sokjan*, *zoeken*; deze *o* is dan ook altijd lang.

7°. Het Goth. *é* beantwoordt aan ons *aa*: *speds*, *spade*; *megs*, *maag* (affinis); *vegs*, *waag* (golf, yloed); *mel*, *maal* (tijd); *mena*, *maan*; *slepan*, *slapen*; *vepn*, *wapen*; *jer*, *jaar*; *letan*, *laten*.

8°. Het Goth. *ú* staat gelijk met ons *uu* of *ui*: *dubo*, *duive*; *stubjus*, *stof* van *stuiven*; *lukan*, *luiken*; *rum*, *ruim*; *hus*, *huis*; *thusundi*, *duizend*; *ut*, *uit*.

9°. Eindelijk het Gothische *iu* staat tegenover het Nederd. *ie*: *kniu*, *knie*; *liubs*, *lief*; *thiubs*, *dief*; *biudan*, *bieden*; *liugan*, *liegen*; *simks*, *ziek*; *diups*, *diep*; *stiurs*, *stier*; *kiusan*, *kiezen*; *liuth*, *lied* enz.

Wij leeren uit deze vergelijking der klanken de belangrijke waarheid, dat altijd de lange klinker tegenover de lange, de korte tegenover de korte staat, zoodat niettegenstaande de zwaardere, zuivere uitspraak der Gothische taal, de quantiteit der vo-

kalen getrouw dezelfde blijft, en ten andere, dat, hetzij de sylbe op eenen consonant eindigt of niet, de vokaal steeds hare eigenaardige lengte behoudt, zoodat hetgeen wij gewoonlijk korte of lange klinkers plegen te noemen, van de quantiteit onafhankelijk en alleen eene onderscheiding van uitspraak is. Deze twee hier geleerde waarheden brengen onze vokaalwetten tot de grondbeginselen der Sanskritsche, Perzische, Grieksche en Latijnsche terug, en wijzen aan dat onze vokaalspelling aan dezelfde algemeene wetten moet getoetst worden.

§ 7.

Wij willen thands op het zoogenaamde oud Saxisch eenen blik werpen, zoo als het in de onlangs uitgegevene Euangelieharmonie voorkomt en bij GRIMM zoo veel mogelijk critisch bewerkt en geordend is; wij zullen daarin meer wankeling aantreffen dan bij het Gothisch, maar ook aan den anderen kant veel, wat met ons oud Nederduitsch naauw overeenkomt, gaan wij daartoe de vokalen door.

A kort, staat tegenover onze *ā*: *dag*, *graf*, *craft*, *naht*, *water*, *hard*, *gast*, *dragan* enz.

A lang, tegenover onze *ā*: *dad*, *daad*; *rad*, *raad*; *gewadi*, *gewaad*; *san*, *saan*; *wapan*, *wapen*; *mano*, *maan*; *athom*, *adem* enz.

E kort, tegenover onze *e*, zeldzaam tegenover *a*, *aa*, *i*. Voorbeelden zijn *hebbjan*, *beddi*, *seggjan*, *seli*, Ned. *zaal* voor *zale*, *bendi*, Ned. *band*;

benki, Ned. *bank*; *geban*, *nebal*, *sedel*, *plegan*, Ned. *geven*, *nevel*, *zetel*, *plegen*; *bereg* Ned. *berg*; *werth*, *ertha*, Ned. *waard*, *aarde*. Uit de algemeene vergelijking blijkt dat ons *zaal*, *waard* en *aarde* eigenlijk korten klinker hebben, zoodat er geene afwijking bestaat.

E lang, wankelend tegen onze *ee*, *ie*, *ei*, evenwel steeds tegenover lange klanken. Voorbeelden zijn *era*, *eer*; *mer*, *meer*; *sneves*, *sneeuw*, oud Ned. *snee*; *seola*, (Angel-Saxische spelling) *ziel*; *arbedi*, *arbeid*; *leddun*, *leiden*; *blec*, *en*, *hren*, *sten*, *gest*, Ned. *een*, *reen* of *rein*; *steen*, *geest*.

I lang, geheel gelijk aan onze dubbele *i* of *ij*: *tid*, *min*, *gripan*, *nith*; in *huit* hebben wij korte *i*: *wit*, maar het Goth. *hveits* schijnt voor de lange *i* te pleiten.

I kort. Tegenover onze korte *e* of *i*: *libbean*, *leven*; *mid*, *met*; *ik*, *scild*, *schip*, *kind*; *wigando*, oud Ned. *wigant*.

O kort, meestal tegen onze *o* als: *god*, *noh*, *folgon*, *folk*, *wonon* en *word*, *thorn* tegen ons *woord*, *doorn*, waarvan boven; *worold* is ons *wereld*, dat dus kort van toon zijn moet.

O lang, staat tegenover het Nederd. *oo* of *oe*: *dod*, *lon*, *horean*, *grot*, *hobid* (hoofd), *oga*, *bom*, *drom*, *strom*, *blod*, *mod*, *sokean*, *sot*, *gro-tan* (groeten). *Scop* staat tegenover ons *schiep* van scheppen, doch het Hoogd. heeft *schuf*; *hlot* tegen ons *lot*, doch de verwante talen toonen, dat de korte vokaal verloop is.

U kort tegen onze *o*, *eu* of *u*, dus tegen korte vokaal; *lugina*, *leugen*, *logen*; *juguth*, *jeugd*; *fugel*, *vogel*, *veugel*; *hungar*, *honger*; *sumer*, *zomer*; *cunni*, *kunne*; *cussjan*, *kussen*. Voor *hlutar* hebben wij thands het verbasterde *louter*.

U lang, beantwoordt aan ons *ui* of het oud Nederd. *ū*: *brud*, *crud*, *dufa*, *cruci*, *hus* enz.

Au, tweeklank, ons *aauw*, oudtijds *au*; *thau*, *glau*, die bij ons niet voorkomen; volgens de analogie kan men hiertoe ook *dau* en *hrau* rekenen.

Eo even als in het Angel-Saxisch ons *ie*, en waarschijnlijk ook zoo uitgesproken: *geotan*, *kneohon*, *hreop*.

Ia mede ons *ie*: *liagan*, *diapa*, *liaban*. Het verwisselt met *ie*, als: *thief*, *brief*, *hier* enz., en *io*: *knio*, *thiof*, *liof*, *diop*.

Iu meestal ons *ie*: *biudit*, *biedt*; *fur*, *vier*, *vuur*, *diuri*, *dier*, *duur*; zeldzaam ons *ui*: *thiustri*, *duister*; *hiudu*, *huiden*, *heden*.

Uo ons *oe*: *muodor*, *bluod*, *guod*, *stuod*, oud Ned. *stoed*; *buok*, *boek*.

Ook deze vergelijking levert ons hetzelfde resultaat nopens de vokaalwetten op, want hoezeer de klinkers hier en daar wankelen, staat altijd de lange tegenover de lange, de korte tegen de korte. Maar het onderscheid van spelling is grootendeels verwaarloosd, waarschijnlijk omdat in den tijd, dat de H. S. S. vervaardigd werden, het gevoel voor de quantiteit meest verstompt was. Het Munchensche H. S. der Euangelienharmonie toont echter

daarvan sporen , die de vroegere betrachtting der
 quantiteit aantoonen. Begeven wij ons nu tot het
 oud IJslandsch.

§ 8.

Bij den grooten rijkdom der IJslandsche letter-
 kunde wordt de klankleer veel gemakkelijker opge-
 helderd, dan in andere tongvallen, en daarenboven
 leidt de in het Noorden aangenomene spelling , schoon
 in verschillende H. S. S. onderling afwijkend , tot
 eene gemakkelijke en juiste schatting dier klankleer.

A is kort, met den accent, lang; de meesten ge-
 bruiken daartoe den acutus, enkelen den circum-
 flex; *a* oorspronkelijk zijnde, komt overeen met
 ons *a*: *dagr*, *dag*; *thak*, *dak*; *armr*, *arm*. De
 klankverwisseling en versterking gaan ons hier niet
 aan, zij zijn in het IJslandsch veelvuldig en nog
 niet behoorlijk toegelicht, zoodat men niet te ligt
 aan verloop denken moet; *á* of *ā* komt oorspron-
 kelijk zijnde doorgaans met ons *ā* overeen; *nád*,
genade; *rád*, *sád*, *thrádr* (draad), *gáfa*, *gave*;
mágr, *maag*; *áll*, *aal*; *máni*, *maan*; *fár*, *gevaar*;
hár, *klár*, *blása*, *líta* enz.

E kort zijnde, komt met onze *e* of *i* overeen;
 als *ek*, *eta*, *verk*, *fela* (veel, vele); *bera*, *baren*;
drecka, *drinken*, *dvergr*, *dwergr*; *verpa*, *werpen*;
 evenzoo wisselen *e* en *i* in het oud Nederd. *ki es*
 en *hi is*, *ende*, *inde*; *brengr* en *bringen*. De
 tweederlei *e*, die GRIMM opgeeft, doet niets ter zake.

I kort, komt met ons *i* overeen; *bidia*, *bid-*

den ; *liggia* , *liggen* ; lang met ons *ii* , voornamelijk als sluitletter : *bl* , *bij* ; *frl* , *vrij* enz.

O staat tegen onze enkele *o* , b. v. *god* , *bodi* , *sonr* , *morgun* , *ormr* ; *ó* daarentegen beantwoordt aan onze *oo* of *oe* : *plógr* , *ploeg* ; *skóli* , *school* ; *stóll* , *stoel* ; *blómi* , *bloem* ; *króna* , *kroon* . Bij den langen klinker schijnt in het IJslandsch hier en daar een woord verlopen te zijn , ik kan ten minste niet overal klankversterking vinden.

U kort zijnde , gelijk aan onze *o* : *full* , *vol* . Lang stemt zij met ons *ui* of lange *u* , want het oud Nederd. verlengde gemeenlijk deze letter door de *i* even als de overigen door de *e* . Voorbeelden zijn *brúdh* , *dúfa* , *snúdh* (snuif) , *súla* , *hús* , *thúsund* .

Ae lang , onze *ee* : *hrae* , oud Fr. *hvae* , *ree* (lijk) , *laera* , *leeren* ; *haesi* , *heesch* .

Au lang , onze *oo* : *naudh* , *nood* ; *daufr* , *doof* ; *auga* , *oog* enz.

Ei lang , volgens GRIMM ons *ee* of *ei* .

Ia kort en overeenkomstig ons *a* of *e* : *snialr* , *snel* ; *stiarna* , *ster* , *star* ; *hiarta* , *hart* of *hert* enz.

Io als tweeklank lang , stemt overeen met ons *ie* : *biór* , *bier* ; *nióta* , *genieten* ; *hiól* , *wiel* ; *hniósa* , *niesen* ; zeldzaam schijnt het aan onze *oo* te beantwoorden , als *riómi* , *room* . Intusschen blijkt uit vele jeigennamen , dat het Nederd. in de 7de en 8ste eeuw ook *io* voor het latere *ie* had , b. v. *Diosna* , thands *Diesen* .

Iu eene oudere uitspraak dan *io* , tegenover ons *ie* . Deze oorspronkelijke IJslandsche klanken toonen dus

even als de Gothische en Saxische, weder eene volmaakte overeenstemming in de vokaalwetten, zoo verden toon in zijne oorspronkelijke echte hoedanigheid aangaat, maar de veelvuldige klankverwisselingen en versterkingen, die van eene menigte bijzondere regelen afhangen, maken de vergelijking zeer lastig, zoodat men niet te voorzichtig met het verklaren der woorden zijn kan.

§ 9.

Wij zouden nu kunnen overgaan tot de beschouwing van het oud Hoogduitsch, Angel-Saxisch en Friesch, doch de vele spelingen uit dialektverschil en onderscheidene tijden gesproten, maken een dergelijk onderzoek omslachtig, zonder dat wij er behoefte aan hebben om zekerheid voor onze stelling ook nog daaruit te ontleenen, vermits de drie oudste en oorspronkelijkste Duitsche taalspranken dezelfde reeds overtuigend betoogd hebben. Nogtans zal ieder, die het oud Hoogduitsch in zijne tongvallen, Allemannisch, Frankisch, Beyersch, of het Angel-Saxisch en Deensch-Saxisch bij HICKES nagaat, ligtelijk ontwaren, dat de lange en korte klanken in alle die talen getrouw met die in de overigen overeenkomen; het oud Friesch alleen schijnt nu en dan aftewijken, maar behalve dat GRIMM slechts weinige en latere bronnen gebruikt heeft, is deze taaltak tot nog toe niet kritisch genoeg behandeld geworden, zelfs RASK neemt onzes inziens te veel afwijkingen aan. Bij eene strengere vergelijking zal

men even wel ook hier meestal overeenstemming vinden, vooral in de oudste geschriften en bij eene zuiverer uitgaaf der wetboeken, waaronder het Hunsingoer landregt van hoog belang gerekend moet worden.

Ons blijft dus alleen nog over het oud Hollandsch aan een gelijk onderzoek te onderwerpen, maar hetgeen verwondering baren zal, die vergelijking is moeilijker dan die der overige taaltakken, evenwel zal zij onze stelling een nieuw licht bijzetten en den gang onzer taal eenigzins verklaren.

De vokaalspelling, gelijk die door TEN KATE geregeld en reeds voor hem, hoe zeer gebrekkig in gebruik geraakt was, werd door de oude kronijk- en romanschrijvers uit de dertiende en veertiende eeuw niet in acht genomen, het oudste aan ALEWIJN bekende werk, dat de dubbele *e* en *o* vrij regelmatig bezigde, is een stuk van het jaar 1581 met name: *Een troost en spiegel der siecken* enz. Edoch men kan stellen dat in prozawerken die regel reeds vroeger in acht genomen is, terwijl de dichters wel de klankwetten kenden, maar de vokalen doorgaans alleen dan verdubbelden, wanneer de lettergreep op eenen medeklinker uitging, als *hi gaet, gheen, wijs* enz. Broeder THOMAS echter en andere prozaschrijvers gebruiken nu en dan de dubbele vokaalspelling; en nog getrouwer vindt men die waargenomen in de oudste Vlaamsche berijming van den VOS REINAERDE (13 eeuw.) Daar het gedeelte van GRIMM'S *deutsche Sprachlehre*, dat over de oud Nederduitsche vokalen handelt, het

minst naauwkeurig is en wij derhalve minder op hem en bijna geheel niet op anderen verwijzen kunnen, zullen wij nu en dan genoodzaakt zijn onze stellingen met aanhalingen te staven.

De vokaalregels in dien tijd gevolgd, zijn dan onzes inziens deze :

De *A* is kort of lang. In het eerste geval wordt zij door *a* uitgedrukt, in het tweede door *ae* wanneer de sylbe op eenen medeklinker sluit, en overigens mede door *a*. De korte *a* kan lang worden door zamentrekking of klankversterking, b. v. *scaemt*, *maect*, en deze zamentrekking heerscht vooral bij MAERLANT en ASSENEDE, maar wanneer de spelling niet verandert, wordt ook de vokaal niet langer: *vāder*, *bliscapen*. Ook zal men in goede H. S. S. niet ligt *vaeder*, *bliscaepen* en derg. ontmoeten. De korte *a* komt gewoonlijk met de Gothische overeen, de lange met de Goth. *ē*. Zie boven.

E lang of kort. De korte is overal dezelfde en volgt in de spelling den vorigen regel: *hi hevet*, *setget*, *gevet*, *recht*, *menigte* enz. De *ē* gaat ook in *ei* over *scēden*, *sceiden* of *scheiden*, *leeden* (Bedied. der Misse) en *leiden*; *bēde* (R. V. WALEWEIN) *beide*, en stemt met het Gothische *ái*. In sommige H. S. S. wordt zij lang zijnde verdubbeld.

I kort, komt met de Goth. *i* overeen. Lang is zij als sluitletter, wanneer zij meestal *i*, maar bij de Hollandische dichters der vijftiende eeuw en iets vroeger *ij* geschreven wordt. Dit *ij* wordt zorgvuldig van *ei* onderscheiden en kan nooit daarop rijmen, het werd

oudtijds als eene lange *i* uitgesproken. Wanneer de lettergreep op eenen medeklinker uitgaat, wordt de lange *i* meestal door de *e* verlengd, zeldzamer door zich zelve behalve bij zamentrekking. Zoo lees ik in een H. S. van MAERLANTS Rijmb. uit de 15de eeuw :

Liete my mij̄ lieve vrient.

waar de lange *i* in het pers. voorn. door de *y*, in het bezittelijke door de dubbele *i* of *ij*, in de twee laatste woorden door *ie* uitgedrukt wordt. Deze drie klanken zijn naauwkeurig onderscheiden en van verschillenden oorsprong. Gelijk wij gezien hebben staat het Goth. *ei* tegenover onze *ij*, het Goth. *i* gewoonlijk tegen onze *y* en *iu* tegenover onze *ie*.

O kort of lang. De lange wordt veelal door de *e* verlengd: *hi coemt te hoerne*, en loopt dus met onzen *oe* klank in een. Dit *oe* wordt dikwijls zeer verkeerd voor de korte *o* gebruikt. Zoo vind ik *Lanceloet* voor *Lancelot*, *oert* en *ort*; latere H. S. S. verdubbelen de lange *o* meermalen door zich zelve. GRIMM stelt *oo* tegen over het Angelsax. *ed*, Middelhoogd. *ó*, *ou*; *oe* tegenover het Angelsax. *ó* en het Middelh. *uo*.

U kort of lang; de laatste wordt veelal door *i* verlengd en loopt zoodoende met den tweeklank *ui* in een. In de tijden der kronijkschrijvers was echter dit *ui* onbekend en de door *i* verlengde *u* behield den eigenaardigen klank. Het oud Nederd. met de latere taal vergelijkende kan men gemakkelijk de lange van de korte *u* onderscheiden.

OU lang in stede van *ol*; ook somtijds voor *oe*: *bouc, drouch*; in sommige woorden oorspronkelijk, *bescouwen, vrou, rouwe*.

EU kort en met de korte *o* wisselend: *joget, jeught, doghet, deught* enz. Zie TEN KATE in zijne nasporingen over de zacht lange *o*.

De overige klanken doen tot de vergelijking niets af, en gaan wij dus voorbij; terwijl wij de vergelekenen overziende als resultaat onzer beschouwing meenen te kunnen aannemen, dat de klankwetten door onze dichters der dertiende, veertiende en vijftiende eeuw niet in de spelling zijn uitgedrukt dan voor zoo ver de lezing dit dringend vorderde, terwijl zij de juiste uitspraak des woords geheel aan den lezer overlieten, maar dat desnietteenstaande het beginsel waarop dezelve berust, hun niet ontgaan was, zoodat zij (de fouten der schrijvers daar gelaten) geene oorspronkelijk lange klanken onberekeneerd verkorten of korten verlengen. De vergelijking met onze latere spelling en met die in de verwante talen toont dan ook gemakkelijk aan, in welke betrekking de oud Nederduitsche klanken staan tot die van elk der overige taalspraken.

§ 10.

Wij hebben nu de klankwetten van de meesten der vermaagschapte talen, immers van diegenen die op dit punt het meeste gezag hebben moeten, beschouwd en onderling vergeleken en aldus zoo wij vertrouwen genoegzaam aangetoond, dat hetzelfde

grondbeginsel zich in allen voordoet en dat elke taal voor zich een regelmatig stelsel van klankregelen bezit, dat op dit algemeene grondbeginsel steunt; er blijft ons dan nog de taak over de theorie der klankwetten in ons tegenwoordig Nederduitsch, zoo als die door TEN KATE en anderen is aangenomen nader te onderzoeken en aan het algemeene beginsel van quantiteit te toetsen, opdat nu het betoogd is, dat onze taal hetzelfde even als hare zusterspraken erkent, ook blijken moge of de vastgestelde en geëerbiedigde regelen daaruit hunnen grond, ontleenen en daarmede in harmonie zijn, dan of zij daartegen strijden. Vooraf moeten wij echter nog eenen blik op den toestand der taal werpen, sedert dat deze met de opkomst en den bloei der Rederijkers allengs hare vroegere gedaante, uitspraak, spelling en dichttrant verzaakte en een ander kleed aantrok.

In het laatst der 15de eeuw werd het Nederduitsch door verschillende omstandigheden aanmerkelijk veranderd. Veelvuldige bastaardwoorden, vreemde oneigenaardige buigingen en vormen, willekeurige spelling, kortom misbruiken van allerlei aard slopen in en de eenvoudige rijmtrant der vroegere tijden werd verruild voor de kunstige maar geestverwringende verswijzen der Franschen. De taal zonk dieper en dieper, tot dat in het laatst der zestiende eeuw eenige Hollandsche dichters en letterkundigen, inzonderheid te Amsterdam, vereenigd pogingen in het werk stelden om haar weder te

zuiveren en uit het stof opterigten. De bekende *Tweespraak van Nederd. Letterkunst* en andere schriften werden daartoe opgesteld, maar vooral bragt de roem, welke zich eenige schrijvers als COORNHERT, SPIEGEL, HOOFT, VONDEL, HUIGHENS en later BRAND, ANTONIDES en DE DEKKER verwierven, benevens het gezag van den Statenbijbel, te weeg, dat zij weder beschaafd en met zorg beoefend werd. Intusschen had zij gedurende alle die langdurige wisselingen en beroeringen eenen geheel anderen aard aangenomen, welke zoodanig van hare vroegere gedaante afgeweken was, dat zij meer van de taal van MAERLANT en STOKES verschilde, dan onze tegenwoordige van die der eeuw van HOOFT en VONDEL. Ook de klinkerspelling had aanmerkelijke wijzigingen ondergaan, de oude vokaalwetten waren vergeten en elk schreef zoo als hij sprak of zoo als hem best voorkwam. De dubbele vokaalspelling kwam meer en meer in gebruik, zonder onderscheid of de toon van natuur kort of lang was, indien de uitspraak slechts met de spelling overeenkwam. Vandaar dat bij vele schrijvers de lettergrepen op eenen klinker uitgaande de lange vokaal kregen; die of door zich zelve, zoo als in de latere schriften van HOOFT, of door de *e* of *i* verlengd werd, dus *draegen* of *draagen*, *deeze*, *vroome*, *mueren*, *muiuren* of *muuren*, en toen later de genootschappen opkwamen, scheen ook zelfs deze eenparigheid verloren te zullen gaan, en elk schreef naar hem goeddacht. Eindelijk trokken eenige letterkundigen in de

vorige eeuw zoo als VERWER, MOONEN, HOOGSTRATEN, maar vooral TEN KATE en HUYDECOPER zich harer weder met ijver aan, die hare grondregelen naspoorden, met die der zusterspraken vergeleken en daarbij tevens het gebruik der geachtste schrijvers in het oog houdende, een stelsel van grammatica opbouwden, zooals toen welligt nog geene der Duitse talen bezat. Bijzonder is de leer der vokaalspelling, waarvan wij thands eerst den geheelen omvang kunnen zien, door TEN KATE met groote zorg en nauwkeurigheid behandeld, en deels uit de regelen, die hij in alle de stamverwanten zag heerschen, deels uit het gestadig gebruik der beste schrijvers bepaald geworden, en hij erkent daarbij, dat hoezeer ook de regelmatige spelling verwaarloosd werd en wanorde en willekeur daarbij de overhand namen, echter bij vele letterkundigen, zoowel als in de gesprokene tongvallen het onderscheid tusschen de hard lange en zachte *e* en *o* duidelijk in acht genomen werd. De *a* en *u* sluit hij van zijn onderzoek uit, hoezeer zoo als wij zoo even aanmerkten, ook daarin bij verscheidene onzer beste schrijvers verdubbeling van vokalen plaats had, doch in zijnen leeftijd schijnt dit gebruik bij de meesten afgekeurd en ook in de *gemeene landstaal*, gelijk hij zich uitdrukt, niet hoorbaar geweest te zijn. In zijne *critique spelkunde* daarentegen wil hij, dat wanneer de lettergreep op eenen klinker uitgaat, de toon als lang zijnde door dubbele vokaal worde uitgedrukt, waar bij hij als iets merkwaardigs de getuigenis van VIC-

TORINUS omtrent de oud Latijnsche spelling aanhaalt, zonder dat het nogtans blijkt, dat hij de ware vokaallengte, die onafhankelijk van uitspraak of toonval is, vermoed hebbe.

De klankwetten door TEN KATE op deze grondslagen voor onze moedertaal gevestigd, zijn alleen betrekkelijk tot de spelling met de hard lange of zacht lange *e* en *o* en het onderscheid tusschen de *ij* en den tweeklank *ei*. Met dit laatste als ons doel niet aanrakende, zullen wij ons niet ophouden, maar ons tot het eerste begevende, zijne regelen een voor een afzonderlijk overwegen en uit de door ons aangetoonde gronden pogen toe te lichten.

§ II.

TEN KATE handelt eerst over de hard of zacht lange *e*, daarna over de hard of zacht lange *o*. Bij de eerste stelt hij zes regelen vast ten aanzien der spelling met de enkele, dat is de zacht lange *e*, te weten :

1°. „De lange accent *e* (of *ee*) bij de oneenparigvloeiende werkwoorden is niet anders als zacht, zoowel de natuurlijke, die in infinit. en verder zich opdoet, als de ingelijfde, die door verandering van wortelvokaal inkomt: uitgezonderd dat *scheeren* en *zweeren* op beiderhande wijze met de zachte en harde lange *ee* gebruikt worden.”

Met andere woorden beduidt dit: bij de ongelijkvloeiende verba is de *e* als wortelklank altijd kort van quantiteit.

D

De gronden voor dezen regel bijgebracht zijn 1°. de overeenstemming der overige Duitsche talen; 2°. de uitspraak en spelling der achtbaarste schrijvers, die alleen in de verba *zweren* en *scheren* verschillen; doch wanneer men het Gothisch en Angel-Saxisch vergelijkt, is het duidelijk dat ook dezen den algemeenen regel volgende de zacht lange *e* bezitten. Ter bevestiging dezer klankwet kan men er nog bijvoegen, dat ook de overeenkomende Latijnsche ongelijkvloeiende werkwoorden korten klinker vertoonen, die in perf. lang wordt, als *ēdo*, *lēgo*, *videō*, *frāgo* (nu *frango*), *jiācio*, *ciāpio*; uitzondering maakt *mētiōr*, doch dat dit verlopen is, hebben wij reeds boven gezien. Ook in de participia praeter. is dit onderscheid, schoon minder doorgaande, waartenemen, b. v. *petitus*, *situs*, *scriptus*. Deze regel is dus hoezeer hier alleen op het Nederduitsch toegepast, uit de algemeene vokaalwetten ontleend, en vindt eenen weerklank bij alle de vermaagschapte talen.

2°. »De dubbelstaartige verba, welke in infinit. met twee zachte sylben (als *enen*, *emen*, *igen*, *elen*, *eren*, *uwen*, *iken* en *ezen*) eindigen, hebben de lange *e* in de accentsylbe zacht; en dewijl deze verba altoos gelijkvloeiende zijn, vermits afgeleid van nomina, zoo blijft deze lange *e* zacht en onveranderlijk in alle de verbuigingen van het verbum, gelijk ook bij alle de afspruitelingen en alle zamenkoppeling.»

Het bewijs waarop de schrijver deze zijne waar-

neming grondt, is bijna alleen het bestaande gebruik der beste schrijvers, waarbij hij onzes inziens weinig wint, omdat hij niet aantoonst waarop dat gebruik berust en daarenboven gedwongen is eene menigte uitzonderingen aantenemen. Intusschen lag de verklaring reeds in zijne waarneming zelf en hieraan had hij zich moeten houden; want deze dubbelstaartige verba zijn volgens hem van nomina afkomstig en volgen derhalve de quantiteit van hun grondwoord. Hij had daarou den regel liever aldus moeten stellen: alle dubbelstaartige verba van naamwoorden afgeleid, die de zacht lange *e* als wortelklank erkennen, behouden dezelve, of wel eenvoudig: alle dubbelstaartige verba behouden den wortelklank des grondwoords. — Hij had alsdan en uit het gebruik en vooral uit de verwante talen moeten aantoonen, welke dier grondwoorden oorspronkelijk de lange *e* bezitten, welke niet; en alsdan zou hij ontdekt hebben, dat zijne waarneming althans door het Latijn en zelfs door het Grieksch en de Oostersche magen bevestigd wordt. Tot voorbeeld dienen *bedelen*, *peto*; *nevelen*, *nebula*, $\nu\phi\acute{\epsilon}\lambda\eta$; *beteren*, *bene*, Perzisch *beh*; *peperen*, *piper*; *regelen*, *regere*; *stedigen*, *stabilis*; *vlegelen*, *flagellum*; *zegelen*, *sigillum* enz. Daarentegen *beleedigen*, *laedere*; *beteekenen*, $\delta\epsilon\iota\kappa\upsilon\upsilon\upsilon\alpha\iota$; *vereenigen*, *unus*; *vereeuwigen*, *aevum*; in zoverre dan behoort deze regel gewijzigd te worden.

3°. » Daar de lange *e* bij inkorting of bij naamverbuiging in een korte scherpe *e* of *i* verwisselt,

is die lange *e* zacht ; doch de harde lange *e* in een korte *e* te doen overgaan , schijnt bij onze voorvaderen weinig in gebruik geweest te zijn. Onder dezen regel behooren ook onze naamwoorden , die in 't meervoud en in 't verbogene geval (in casu obliquo) de lange *e* hebben , doch in 't eenvoud in 't onverbogene geval eene korte scherpe *e* of *i* ; als *spel*, *spelen*, *lid*, *leden* enz. Vermits bij inkorting van 't volledige gesproten zijnde."

Men zou dezen regel ook aldus kunnen stellen : in alle nomina blijft de vokaal hare waarde behouden , schoon de toonval verandert ; of ook : de wortelklinker kort zijnde wanneer de lettergreep op eenen medeklinker sluit , blijft dit , wanneer deze laatste tot de volgende lettergreep overgaat.

De woordenlijst door TEN KATE tot staving dezer waarneming verzameld , bevat ook verscheidene monosyllaba op medeklinkers eindigende , wier zachtheid van wortelklank hij bewijst , doordien dezelfde woorden zoowel met de enkele als dubbele vokaal gespeld worden , als *beeld* en *beld*, (imago) *beemd* en *bemd* (pratum) *eester* en *ester* (frutex), enz. en dit zelfde bewijs brengt hij bij de overigen bij , tevens hier en daar de verwante talen raadplegende ; en in de daad is de regel dan ook voor den geheelen taalstam geldig , en strekt zich niet blootelijk tot de nomina , maar insgelijks tot de verba uit. Maar hetgeen de schrijver mede in rekening had moeten brengen is de klankversterking , zoowel uit zamentrekking als uit andere oorzaken geboren , die

wel is waar in het Neerduitsch zeldzamer dan in andere talen voorkomt, doch nu en dan evenwel haren invloed uitoefent, zoo als onzes inziens in *beeld*, *beemd*, *heester* en derg. Wat nu de verwante talen aangaat, zoo behoeft men dezen slechts in te zien om zich te overtuigen, dat zij dezelfde wet erkennen. Zoo heeft het Perz. *ner*, *nēran*; *dusjmen*, *dusjmenan*; het Grieksch *ἀνῆρ*, (bij klankversterking voor *ἀνερ*), *ἀνδρας* voor *ἀνερας*; het Latijn *vas*, *vades*, *vīr* (lang door klankverst.) *vīri*; men vergelijke hetgeen wij boven daarvan hebben opgegeven. Ook deze waarneming is dus weder even als de vorige uit den algemeenen aard der Indogermaansche talen getrokken. De enkele wijfelingen bij de opgegevene voorbeelden schijnen uit een misverstand geboren te zijn; zoo geeft de schrijver op, dat het Gothische *fairra* de lange, ons *ver* de korte vokaal bezigt, doch hier geldt de *al* niet de *di*, welke eerste klank altijd de korte *e* uitdrukt, daarentegen is de *ae* in ons *vers* (versus) eene wanspelling.

40. » Ons meervoud van den uitgang op *heid* verwisselt de *ei* in een zachte lange *e*, als *liefslijkheid*, *liefslijkheden* enz. Hetzelfde geschiedt in 't verbogene geval van 't eenvoud, mits in verhevenen stijl, als *der liefslijkhede* enz. Aldus met alle de anderen op *heid* uitgaande."

Deze regel bij TEN KATE alleen op het standvastig gebruik rustende, en waarvan hij het onnoodig acht voorbeelden bijtebrēngen, steunt in de daad op de leer der klankversterking, waardoor de korte *e*

in *ee* of *ei* overgaat, even als in velen der verwante talen. Sommigen echter behouden bij dezen uitgang in nomin. sing. de korte *e*, zoo als het Zweedsch en Deensch, dat *het* en *hed* heeft. Intuschen is de vokaalversterking, wij herhalen het nog eens, geenszins willekeurig maar bij iedere taal aan vaste regelen verbonden.

5°. » De bastert-terminatiën onzer verba op *eren*, die ontleend zijn van het Fransche of Walsche *ér*, en ook, tot teeken en bewijs harer vreemdheid, den accent op de voorlaatste sylbe van dit onzakelijke deel laten vallen, hebben deze lange *e* zacht; en dit niet alleen bij de bastaardwoorden, maar ook bij die verba, welker zakelijk deel, Duitsch zijnde, door toeval een Wallonschen staart gekregen heeft.”

Deze regel is naar ons inzien willekeurig; en onze beste schrijvers zijn daaromtrent niet eenradig. BILDERDIJK onder anderen gebruikt de dubbele *e*, terwijl WEILAND en SIEGENBEEK de enkele bezigen. Zoo lang er geene meer voldoende redenen om de zacht lange *e* te gebruiken opgegeven worden, zouden wij voor ons aan de hard lange de voorkeur geven, zoo wel ter onderscheiding van de pluralia der gelijkwortelige naamwoorden, als omdat de klemtoon in deze verba tegen het gewone gebruik op het onzakelijke deel valt. Het oud Vlaamsch heeft ook veelal *ieren*, dat op onzen langen klank *ie* rijmt. Zoo bij NIKLAES DE KLERK, van zekeren LODEWIJK VAN VAELBEKE sprekende, die

D'ierste was , die vant

Van stampien die *manieren*

Die men noch hoert *antieren*.

Men ziet hieruit , dat evenals de korte *e* soms in *i* overgaat (*engel, ingel, ent, int*) zoo ook de lange *e* zeldzaam in *ie* , waaruit volgt dat de *ie* in *manieren* en *antieren* (banteren) ook voor lang gehouden moet worden.

6°. » De bastaardwoorden of basterd gelijkenden , welke in 't Latijn of Fransch al naar ze afspruiten op de *i* of *e* (of ook wel *a*) doch bij ons op de lange *e* accenteren , hebben die *e* zacht.”

Men kan het deze wet aanzien , dat zij alleen op regelmatigheid doelt en in hare toepassing geheel willekeurig is , want zelfs de spelling der verwante talen wordt niet eens geraadpleegd. Gaat men deze na en onderzoekt de quantiteit , aan dergelijke woorden in de taal waaruit zij ontleend zijn , eigen , zoo zal men ontdekken , dat wel verre van die allen onder eenen regel te kunnen betrekken , het eene lange , het andere daarentegen korte vokaal , dat is in de spelling den enkelen klinker heeft. Zoo is in de door TEN KATE opgegevene lijst , de *e* kort in *arsenik, ceder, deen, deken, elephant, jenever, kemel, peper, peter* enz. lang , in *cedel, collegie, crimineel, discretie, kleef, meter, pene, pepel, poëten, secreten, sphaer*.

7°. Eindelijk neemt TEN KATE de nog overblijvende woorden in twee lijsten op ; in de eerste vergelijkt hij het Angel-Saxisch , deszelfs *e* of *i* (of *y*

of *eo*) tegen over onze zachte *e* stellende; in de tweede vervat hij de overigen, die te min zijn om onder regelen betrokken te worden.

Wij hebben reeds vroeger aangewezen, dat de Angel-Saxische *e*, *i*, of *eo* aan de Gothische *i* en dus aan onze *e* beantwoordt, dan er is in de eerst-gemelde taal ook een klank *eó*, die als lang, aan onze *ie* gelijk komt. Men onderzoekte dus vooraf welke dezer twee klanken in het Angel-Saxisch gemeend zij, hetgeen gemakkelijk geschieden kan door de woorden met verwante Gothische te vergelijken; TEN KATE heeft dit over het hoofd gezien en vandaar eenige misslagen, ook waar hij het Gothisch vergelijkt, als *beeren* (dragen) met *balran* (A. S. *beran*), dus *beren* of *baren* met korte vo-kaal. De vergelijking van het Latijn en alle de oud Duitse dialecten zal de ware spelling het zekerst aan den dag brengen. Hetzelfde mag van de tweede lijst gezegd worden, die veelal verouderde woorden bevat, welke thands weinig bekend zijn of wel-licht enkel in sommige provinciaaldialecten voorko- men. Beschouwen wij nu des schrijvers regelen omtrent de hard lange of dubbele *e*.

§ 12.

De woorden welke in de spelling de lange *e* ver- eischen, worden in zes klassen verdeeld, waarvan de eerste ten regel heeft:

10. » Onze harde *éé* heeft plaats bij zulken on- zer woorden, die teffens *ee* en *ey* (of *ei*) in gebruik

hebben, of die, volgens de Amsterdamsche straatdialekt, met *ie* (voor *éé*) even als bij het oud Friesch, worden uitgesproken; gelijk men integendeel deze *ie*, alwaar de lange *e* zacht komt, nimmer gebruikt, 't en ware bij eenige zeer weinige woorden van tweederhande dialekt."

Wij hebben getoond, dat oudtijds de vokalen of door zich zelf of door de *e* of *i* verlengd werden en dit is misschien de oorzaak dat *ee* of *ei* onverschillig gebruikt worden, hoewel de uitspraak, vooral tegenwoordig, verschilt. Het gebruik van *ei* is dus bewijs van langen klank, maar daarom is deze niet altoos oorspronkelijk lang; de klankversterking speelt daarin mede hare rol, evengelijk wij zulks boven omtrent den uitgang *heid* betoogd hebben. Dit moet dan ook bij de woordenlijst dezen regel toegevoegd, in 't oog worden gehouden, en dan zullen de meesten der afwijkingen (want enkelen zijn misverstand) dadelijk ophouden, zoo als bij *be-geren*, dat de Rotterdamsche tongval te regt kort uitspreekt, evenals het ook in het Gothisch en Angel-Saxisch kort is.

20. » Bij allen, die op *eeu* of *eeuw* den nadruk hebben, komt de *éé* hard."

De regel aldus voorgeschreven is voor de weinige woorden diens uitgangs volkomen geldig, ofschoon men eigenlijk tot de oorspronkelijke quantiteit in de oude talen behoorde te verwijzen merkbaar in *eeuw*, *áuw*, *aevum*; *schreeuwen*, *schreien*; *sneeuw*, *nix*, *nivis*. In *leeuw* en *leeuwerik* zou de lange vokaal

betwist kunnen worden , doch wel onderzocht is zij nogtans bij ons lang.

3o. » De uitgangen op *eel* (welke in de middel-eeuwen of sedert, van het Latijnsche *ellum* of *illum* schijnen ontleend te zijn, en waarvoor de Franschen doorgaans *eau* zetten,) hebben de scherpe lange *éé*; en gelijk ook een groot deel dezer woorden, ten minste aan dit einde bastaard zijn, zoo hebben zij mede den klemtoon op dezen uitgang sterker dan op het zakelijk deel gekregen.”

Het is uiterst moeilijk te beslissen, welke lengte hier de eindlettergreep eigenlijk hebben moet, daar het allen (het zaamgetrokkene *zeil* uitgezonderd) overgenomen of bastaardwoorden zijn en er evenveel voor de korte als voor de lange vokaal pleit. In het Latijn is de klinker overal kort, desgelijks in het Italiaansch en Spaansch; het Fransch wankelt, oudtijds bezigde het meer de korte, thands neigt het zich tot de lange vokaal, als *chateau*, oudtijds *chastel* of *castel*; daarenboven dient er onderscheid gemaakt te worden tusschen deze woorden en diegenen welke in de grondtaal den langen klinker erkennen als *crimineel*, *criminalis*, Fransch *criminel* met korte *e* even als in *castel*; TEN KATE daarentegen maakt die in het eerste kort in het laatste lang. Hetgeen mede voor de korte *e* pleit is de Hoogduitsche vorm *kastell*, *pinsel*, maar integendeel, *crimīnāl*, *canāl*, want zoo als ieder inziet, de uitgangen *allum*, *ollum* behooren hiermede toe, en dezen worden in het Duitsch van

oudsher met de korte vokaal gebruikt. Vergelijk *hals*, *metall*, *salz*, *walzer*, om nu van *kalt* en dergelijken te zwijgen. Ook het Neerduitsch heeft dergelijken, als *soldaat*, *hals*, *zout*, *wal*, *stal*, *nul*. Maar aan den anderen kant geeft zamentrekking en afkapping met verandering van accent doorgaans klankversterking; het Fransch heeft daarom den korten klinker veelal verlengd, en daarbij zelfs lang de radikale *l* behouden; ook toonen vormen als *sommeil*, *reveil*, *ocil*, *fauteuil*, dat men reeds vroeg de noodzakelijkheid van den toon te verlengen gevoeld heeft, maar hetgeen men tevens opmerken moet, bij verlenging dier woorden verandert de toonval en wordt de sylbe meestal kort uitgesproken: *sommeiller*, *se réveiller*, *ocillâdes*. Het schijnt ons derhalve best alle dergelijke woorden in het enkelvoud de hard lange *e* toetekennen, maar diegenen, welke in de grondtaal den korten klinker hebben, ook in het Neerduitsch bij het meervoud de zachte lange vokaal te geven, dus *crimineele*, *kastelen*.

4°. » De woorden bij welken wij *ee* en *aa* (of *ae* of *a*) in 't spreken of schrijven onverschillig gebruiken, hebben de harde of scherpe *éé*.”

Onzes inziens is hier te veel onder eenen regel gebracht, omdat er niet gelet wordt op de verschillende oorzaken, welke die *ae* of *aa* voortbrengen. *Geeren* of *gaeren*, b. v. is samengetrokken van *gaderen* en daarom lang; *bleeten* daarentegen drukt het slepend geluid der schapen uit en is lang als

een slependen klank nabootsende. Ook schuilt hier veel verloop, immers schijnt niet alles uit de wet der vokaalspelling verklaard te kunnen worden, b. v. *aard*, *gaard*, *gaarn* of *geerne*, *veers*, *weerd*, die oorspronkelijk den korten klinker erkennen. TEN KATE raadpleegt doorgaans bij voorkeur het Angel-Saxisch, dat gewis o k tot onze taal meer nadert dan het Gothisch, nochtans is het laatste ter vokaalvergelijking oneindig geschikter, zoowel wegens het gemis aan klankverwisseling als inzonderheid dewijl wij van hetzelfde slechts twee of drie gedenkstukken overig hebben, maar in het Angel-Saxisch verschillende vroegere en latere tongvallen door een loopen, waarover men HICKES, GRIMM, RASK en BOSWORTH kan nazien; de vokalen zijn dus niet in alle schriften dezelfden. Behalve dit is er nog eene zwarigheid tegen dezen regel in te brengen, namelijk dat velen der opgegevene woorden nimmermeer met den *a*- en *ee*-klank gehoord worden. Waar toch hoort men *dwaepen*, *bedaasd*, of *geeren*, *speeke*, *eerde*? Het is onzes inziens een regel, die uit de vroeger wankelende uitspraak der verschillende dialecten gesproten, maar thands bij de scherpere scheiding der klinkers overtollig geworden is.

Eindelijk geeft ons de schrijver nog twee lijsten van woorden, de hard lange *ee* vereischende, even als hij zulks vroeger met de zacht lange gedaan had. Wij kunnen dus verwijzen op hetgeen wij daarbij hebben aangemerkt, vooral ten aanzien van het Gothische *ái* en *ai*.

§ 13.

Even als de schrijver de spelling der hard- of zacht lange *e* onder zekere regelen gebragt heeft, doet hij zulks ook met de zacht- of hard lange *o*. De woorden welke de zachte vereischen verdeelt hij in acht klassen, waarbij genoegzaam dezelfde regelen opgegeven worden, welke vroeger voor de zacht lange *e* werden vastgesteld, namelijk:

1°. „In gelijker voege, als bij den eersten regel wegens de zachte *e* geschied is, valt hier aan te merken, dat bij de ongelijkvloeiende verba onze lange *o* thands niet anders als zacht komt, zoowel daar ze natuurlijk in infinit. en verder zich opdoet, als daar ze ingelijfd wordt bij verwisseling, uitgenomen ons *koopen*, *loopen* en *stooten* vereischen de harde lange *oo*.”

Hetgeen wij vroeger omtrent de zacht lange *e* aangemerkt hebben is hier mede van toepassing en als bewijs, dat het Latijn weder daarmede instemt, mogen dienen de verba *odisse*, terwijl *odium*, van het verouderde praesens *odio* korte *o* heeft; *moveo*, *mōvi*, *foveo*; *fovi*. In het Nederduitsch echter schijnt deze letter bij onze ongelijkvl. verba in het praesens bijna niet gangbaar, TEN KATE geeft als eenige voorbeelden op: *dogen*, *komen* en *mogen*, doch het eerste en laatste zijn gelijkvloeiend, schoon zij in het praeterit. de *e* des uitgangs hebben ingeboet; daarentegen schrijft hij aan *koopen*, *loopen* en *stooten* de hard lange *o* toe, doch *koopen* is

mede gelijkvloeiend. De werkwoorden *loopen* en *stooten* baren moeilijkheid, daar ook het Gothisch de lange vokaal aanneemt: *hláupan*, *stáutan*; en beide deze verba reduplicatie aannemen in het praeterit. als *hldílaup*, *stáístáut*. Daarenboven hebben wij ongelijkvl. met den wortelklank *oe*, die oudtijds mede lange *o* hadden, als *roepen*, *doen*. Ik weet deze zwaarigheid tot nog toe niet voldoende op te lossen.

2°. »Eerstelijk, gelijkerwijs de dubbelstaartige verba, die op de *e* accenteren, geene harde lange *éé* onderworpen zijn, zoo behooren ook degenen, die op *o* aanslaan onder de zachte lange *o*, uitgenomen *noodigen*, *loochenen*, *ontlooveren*, *tooveren*.

Ten andere worden of wierden meest alle die verba in de uitspraak en in 't schrijven ook gebruikt met *eu* of *oe* in stee van *o* (alzo die klancken genoegzaam van eenerlei oorsprong bij ons zijn, als afdalende uit de praeter. imperf. subj. van werkwoorden, die op *ui* of *ie* in infin. den klemtoon geven,) gelijk ook doorgaans, overal waar *eu* of *oe* bij ons hetzelfde doet of deed als *o*, onze lange *o* dan dof of zacht komt, welke tweederhande aanmerkingen, vermits dikmaals op een zelfde woord betrekkelijk, wij hier in eenen regel besluiten."

Men ziet, dat deze waarneming ten minste gedeeltelijk weder overeenkomt met hetgeen vroeger omtrent de *e* opgemerkt is, zoodat wij dan ook kunnen terug wijzen op hetgeen wij des aangaande gezegd hebben en daaruit de in den tegenwoordigen

regel opgegevene afwijkingen verklaren, hoezeer derzelver afkomst, (*ontlooveren van loof* uitgezonderd) duister is; *noodigen* zou ik liefst van *nood*, *loochenen* met TEN KATE van *liegen* afleiden, de oorsprong van *tooveren* is mij onbekend.

Het tweede lid dezer klankwet is in zekere mate betwistbaar, omdat daarbij *oe* en *o* bijna op eene lijn gesteld worden, terwijl het integendeel zeker is, en dat de *o* door de *e* verlengd werd en dat de *oe*-klank op zichzelf lang is. Vergelijk *broeder*, *moeder*, *woeden*, *goed*, die altoos en overal langen toon bezitten. Het is echter niet te ontkennen dat *o*, *oe* en *eu* soms verwisseld zijn, zoodat ik daarom in bedenking zou geven of men geen tweederlei *oe* behoorde te onderscheiden, even als in het Latijn, het eene lang en met de *ó* in eene categorie te stellen, het andere kort en met de korte *o* vergelijkbaar; want even als *oe* met *eu* en dit met *o* wisselt, gaat *eu* ook dikwijls in *e* over: *speulen* en *spelen*, *veel* en *veul*, *stenen* en *steunen*. Evenwel komt het mij voor dat in de door TEN KATE opgegevene woorden de *oe* deels de *oo* vervangt, deels door verloop ontstaan is; het eerste geval bestaat namelijk in *boetseren*, *Groeningen*, *groep*, *koerde*, *loechene*, *loen*, *Loevestein*, (d. i. Leeuwenstein) *moer*, *oest*, *roef*, *spoek*, *stroem*, *troest*, *wroem*, het laatste in *foelie*, *goem*, indien dit hetzelfde is als *gom* in *bruidegom*; en in de casus obliqui of verlengde vormen der woorden, welke eigenlijk de zachte *o* hebbende, ook dan nog de

spelling *oe* behouden; hierbij kan men nog voegen, dat sommige schrijvers van minder gezag den klank *eu* op de Duitsche wijs door de letters *oe* hebben uitgedrukt. Dit alles in aanmerking nemende zou ik de verwisseling van *oe* en *o* als nog in twijfel trekken.

3°. » Hetgene in den derden regel wegens de *e* vermeld staat, is in gelijke waarde betrekkelijk op onze zachte lange *o*; dus dan, alwaar de korte *o*, bij verbuiging of afleiding tot eene lange overgaat, (als *Gód*, *Goden*,) of waar de lange *o* mede ingekort gebruikt wordt (als *boter*, *botter*), aldaar valt doorgaans die lange *o* zacht of dof van geluid.”

Wij hebben vroeger bij het beschouwen dier zelfde wet ten aanzien der *e* aangemerkt, dat zij uit den algemeenen aard der gezamenlijke Duitsche talen geput was; hetzelfde moet ook hier herhaald worden. Ter vergelijking met het Latijn en Grieksch herinneren wij aan *βούτυρον*, *bútyrum*, *cornu*, *coquere*, *floccus*, *porta*, *turris*; ons *boter* is dus wankelend. Indien de Grieksche afleiding doorgaat, zou het *booter* moeten zijn.

4°. » De bastaardwoorden of bastaardgelijkenden, welke in 't Latijn of Fransch (al na ze ontleend zijn) op *o* of *u*, en bij ons op de lange *o* den klemtoon ontvangen, hebben die *o* zacht.”

Wij troffen bij de zachte *e* denzelfden of liever een dergelijken regel aan, en hetgeen wij daar opmerkten, moet ook hier gelden, namelijk dat niet alle die woorden onder eene wet betrokken moeten

worden , maar naar gelang hunner quantiteit in de grondtaal, de hard of zacht lange *o* vereischen. Uit de bijgevoegde lijst van TEN KATE hebben onder anderen *ceremonie* , *cerote* , *ciborie* , *devotie* , *Europa* , *glorie* , *nobel* , *note* , *patroon* , *persoon* , *po-
ver* , *proze* , *Rome* , de lange *o*. TEN KATE schijnt bij de nasporing van het laatste woord eenig gevoel van de overeenkomst tusschen de Grieksch-Latijnsche en Duitsche quantiteit gekregen te hebben , doch hij blijft er bij staan , zonder het verder te onderzoeken. Velen zijner woorden zijn moeilijk te beslissen , ten zij uit de Latijnsche dichters der middeleeuwen en de Romansche talen, enkelen doen zich in het Gothisch op.

Eindelijk geeft de schrijver, even als vroeger, nog drie lijsten van woorden, de zachte lange *o* vereischende; waarbij hij aanneemt:

10. » De woorden, welker accent op *ooi* of *ooij* valt, hebben bij den Vlaming en Zeelander de zachte lange, bij den Mazenaar de harde lange *o*. De bastaardwoorden, die in 't Fransch op *oir* of *eur* of in 't Latijn op *or* en bij ons op *oor* accenteren, hebben bij KILIAAN de hard lange, bij den Maaslander de zacht lange *o*." Bij het twijfelachtige, dat in de spelling dier woorden overblijft, achten wij het veiligst, weder naar de quantiteit in de grondtaal te verwijzen en dus *declinatore* , *interlocutore* , *petitore* , *possessore* , *doctoren* en derg. met de hard lange *o* te spellen, even als zij in het Latijn de lange *o* vereischen. Ook het Fransche *oir*, in uit-

E

spraak met ons *waar* of *oear* overeenkomende kan niet anders dan een lange klank genoemd worden.

2°. De woorden die in 't Angel-Saxisch *o*, *u*, of *y* hebben, erkennen bij ons de zacht lange *o*.

Wij moeten ook hier weder terugwijzen op hetgeen wij aangaande deze vergelijking bij de zacht lange *o* gezegd hebben, en voegen er bij, dat ook hier de schrijver zich nu en dan vergist, zoo wel door geen onderscheid te maken tusschen het Gothische *du* en *au*, als door uit verschillende Angel-Saxische schriften voorbeelden aantehalen, die niet zoo zeer in klank, als in spelling verschillen. Hij had gewis beter gedaan zich tot het Angel-Saxische N. Testament, als een der oudste stukken te bepalen, of CAEDMONS Paraphrase te gebruiken, alsdan waren velen zijner anomalien waarschijnlijk van zelf vervallen.

3°. Geeft de schrijver nog ettelijke woorden op, wier zacht lange *o* meest door het gebruik der beste schrijvers wordt vastgesteld, doch weinigen daarvan zijn thands in zwang, en onder dezen twee of drie, die de lange *ó* schijnen te vereischen, als: *ballote*, βαλλωτή, en het Friesche *tomig*, dat vermoedelijk met het Deensche *tom* (ledig) verwant is; hiermede besluit TEN KATE zijne waarnemingen over de zacht lange *o*.

§ 14.

Gelijk de regelen omtrent de zacht lange of gelijk ik die liever noemen zou, korte *o*, in vele opzichten met die omtrent de zacht lange *e* overeenkomen, zoo stemmen die nopens de hard lange *e* en

o desgelijks in verscheidene punten overeen. De regelen, door den schrijver deswegens voorgesteld zijn dezen:

19. „De bastaardwoorden, welker oude of oorspronkelijke klinkers *au* bij ons in *oo* verwisseld zijn, hebben de hard lange *óó*.”

Over deze vokaalwet hebben wij reeds vroeger bij de ontwikkeling der Latijnsche klankleer gehandeld; men zou er ook bij kunnen voegen, dat niet slechts het Latijnsche *au*, waarop TEN KATE hier alleen het oog heeft, maar ook het Gothische *áu* onze hard lange *óó* vereischt, gelijk wij zulks bij het vergelijken dier taal, hebben aangetoond, en dat het Grieksche *av* daarmede meestendeels overeenkomt behoeft geen verder betoog. Met deze uitbreiding geldt de regel niet alleen omtrent overgenomenen maar in het algemeen omtrent alle in het Neerduitsch bestaande woorden.

20. Komen in aanmerking de woorden uitgaande op *ooi*, welke bij den Maaslander de *óó* erkennen, terwijl, gelijk wij hoven zagen, de Vlaamsche en Zeeuwsche dialekten de zachte lange *o* daarin doen hooren. — Wij hebben bij de behandeling der *o* opzettelijk van dien regel gezwegen, ten einde te dezer plaats daarop terug te komen.

Onzes inziens behoort dan in alle deze woorden de harde lange *óó* te heerschen, waarmede ook het algemeen hedendaagsch gebruik overeenkomt, want bij de vergelijking der oude dialekten, ontmoeten wij, zelfs in het Gothisch, de lange vokaal, zoo

als *strooijen*, Goth. *strđujan*. Nogtans moet men bij nader onderzoek erkennen, dat deze reden niet bij alle woorden streek houdt, omdat de uitgang *ooi* niet overal van denzelfden oorsprong is. *Prooi* b. v. is het Fransche *proie* van *prehendere*, *fooi* van *foi*; bij anderen is de *j* of *ij* uit de *d* verzacht. Nergens evenwel vindt men den klank kort, want ook het Fransche *oie* moet zoo wel wegens den klank als wegens de contractie voor lang gelden. Daarenboven leeren ons de Gothische vormen *vái* (het Lat. *vae*) *váian*, *sáian*, *snáivs*, die aan ons *wee*, *waaijen*, *zaaijen*, *sneeuw* beantwoorden, dat bij alle dergelijke woorden van ouds de klank lang is, zelfs staat het Fransche *oi* meestal tegen de Lat. lange vokaal: *roi*, *rēgis*, *moi*, *toi*, *loi*; of is samengetrokken, als in *doigt*, *doit*, *voit*, *toit* en dus altijd lang. Wij mogen derhalve de *o* in alle dergelijke woorden gerustelijk voor lang houden, en vermits het Gothisch, wanneer er eene vokaal volgt, de *i* in *j* verandert, en het Fransch in dergelijke gevallen de *y* bezigt: *employer*, *foyer*, *loyer*, waarmede het gebruik onzer beste schrijvers instemt, zien wij geene zwaarigheid ook die *ij* te behouden.

3°. » De woorden, die in 't Angel-Saxisch *ea* tot wortelklank hebben, nemen bij ons de harde lange *óó* aan.”

De schrijver heeft hier weder den regel te onbepaald gesteld, door twee geheel verschillende klanken in het Angel-Saxisch niet te onderscheiden. De toon, die hier bedoeld wordt, is *ed* en deze komt dan ook doorgaans voor, waar wij de lange *o*

bezigen, als, *edk*, *reac*, *beam*, *dead*, *nead*, *read*, *deaf*, *leaf*, *heafod*, *reaf*, *eage*, *heuh*, *stream*, *leán*, *caire*, *eást* enz. Enkele afwijkingen doen zich evenwel op, b. v. *hredc*, *rook*, als *hooirook*, *hooiroken*; *beácen*, *baken*, Eng. *beacon*; *thedh*, *doch*; *leás*, *los* (of *loos*?) Somschijnt het heerschend gebruik bij den schrijver boven het gezag der oude taalverwanten te gaan, iets dat zelden goed te keuren is; zoo schrijft hij *bóór*, waar het A. S. *bor*, het Latijn *forare* heeft, en *bóót* in weerwil van het A. S. *bat*. Het Gothisch is ook hier weder de beste wegwijzer, het heeft in dit geval *du*: *háubith*, *lduts*, *dáubs*, *dugo*, *láun*, *dáuths*, *nduths*, maar het Latijn wijkt hier en daar af, zonder dat daarvan de oorzaak blijkt.

Eindelijk legt ons TEN KATE nog eene woordenlijst voor, bijna alleen op de uitspraak der beste schrijvers gevestigd. In weerwil van het gezag dat men aan KILIAAN en zijne tijdgenooten moet toekennen, die de aloude uitspraak in de spelling uitdrukten, schijnen eenigen dier voorbeelden minder juist te zijn, als *foolen*, van het Fransche *fol*; *kóón*, Lat. *gena*; *onnoozel*, Lat. *innocens*; doch in het grootste gedeelte stemt de schrijfwijz, zoover wij weten met de algemeene Duitsche vokaalwetten overeen.

§ 15.

Wij hebben hiermede dit gedeelte onzer taak afgehandeld, doen wij thands nog een terugblik op hetzelfde voordat wij verder gaan. Bij het onderzoek van TEN KATE'S wetgeving omtrent de vokaal

spelling is het ons gebleken , dat zijn stelsel niet willekeurig door hem zelf geschapen , maar zoo wel op het gebruik en de spelwijs der beste Nederduitsche schrijvers als op de klankwetten des Duitschen taalstams in het algemeen , gesticht was. Wij hadden vooraf die vokaalwetten onderzocht en met de regelen daaromtrent bij de Aziatische zusterspraken , bij het Grieksch en Latijn bestaande , vergeleken en aldus geleerd , dat een en hetzelfde grondbeginsel den geheelen Indo-Germaanschen taalstam bezielde en dat zich die klankwetten niet , gelijk men tot nu toe gemeend heeft , enkel tot de *e* en *o* uitstrekten , maar door alle de zuivere vokalen erkend werden. Het is waar , wij merkten bijna overal onderscheid op tusschen de *e* en *ø* aan den eenen , de *a* , *i* en *u* aan den anderen kant , maar dit had op de afleiding der woorden , niet op de quantiteit der vokalen betrekking. Wij zagen ook de wetten der klankwisseling en klankversterking bij alle verwante talen heerschen en wij vonden overal daarbij regelmaat en orde aanwezig , waardoor wij in staat gesteld werden van de meeste ons voorkomende afwijkingen rekenschap af te leggen , en ook die verandering en versterking zagen wij over alle zuivere toonen regeren. Er blijft ons dan nu nog over te beproeven , in hoever ook voor de overige , in het Nederduitsch erkende zuivere vokalen deze klankwetten doorgaan. Men heeft wel eens beweerd , dat het onnoodig ware een onderscheid in de spelling in te voeren , vermits er geen in de uitspraak gehoord wordt , doch dit doet niets af ; indien men

verkeerd spreekt, behoeft men daarom nog niet verkeerd te schrijven, en zij die ons dit tegenwerpen, bedenken niet, dat er eene menigte woorden zijn, waar bij verschil van schrijfwijze geen verschil van uitspraak gehoord wordt, en dat men bovendien door dit te verachten eene der schoonste eigenschappen zijner taal prijs geeft. Wij willen dan eene proeve nemen in hoe verre dit herstel mogelijk is en daartoe voornamelijk het voetspoor volgen, dat TEN KATE omstreeks de e en a zoo gelukkig betreden heeft.

§ 16.

Vooreerst beschouwen wij de *a*, een aloude echt Duitse klank, die bij meerdere beschaving dikwerf in *e* is overgegaan, maar nogtans overal in onze taal aanwezig is. Even als alle Japetische talen kennen wij eene korte of, zoo als TEN KATE zich zou uitdrukken, doffe en zacht lange, en eene lange (hard lange). Nopens de korte *a* stellen wij deze regelen voor.

1°. In alle ongelijkvloeiende werkwoorden is de *a* als worteltoon kort.

Wij hebben gezien, dat deze regel voor de *e* en *o* doorgaat en daarin met het Latijn overeenkomt, wij zullen toonen, dat ook in die taal alle ongelijkvl. verba, de *a* als grondklank erkennende, die *a* kort hebben en dat onder die verba eenigen zijn, welke in onze taal verwante vormen aantreffen. Korte *a* hebben derhalve *cipio*, *facio*, *jacio*, *scabo*, *ago*; waartoe ook die verba behooren, die in

het perfectum verdubbelen: *cano, pango, tango*, want in de composita nemen zij doorgaans een ongelijkvl. perfectum aan. Van deze Latijnsche verba is *capere* ons *kapen*, *scabere* ons *schaven*; het Latijn pleit derhalve voor de waarheid des regels. Nog duidelijker is dit in het Gothisch, waar alle ongelijkvl. verba met den wortelklank *a* dezelve kort hebben, om dat deze taal geene lange *a* kent. Dus *standan, faran, svaran, skapan, graban, hafjan, frathjan, hlahjan, slahan, vahsjan*. Hier tegen over staan onze ongelijkvl. *standen* thands *staan, varen, graven, lachen, slaan, wassen*. Dit *graven* is weder het Grieksche *γράφειν* met korte *a*. Men behoort dus alle deze en dergelijke verba, ten zij er klankversterking plaats hebbe, met ééne *a* te spellen.

2°. De dubbelstaartige verba hebben in den wortel de *a* kort, waar deze bij de primitiva zacht is.

Men ziet, dat dit dezelfde waarneming is, welke wij vroeger bij de *e* en *o* geregvaardigd zagen en met welke wij den regel door TEN KATE voorgesteld enger beperkten. Het zal niet moeilijk vallen de waarheid der stelling ook in het tegenwoordige geval aan te toonen, wanneer men denkt aan de verba *havenen, zadelen, waggelen, wateren, omvademmen, beschaduwten*, die allen in de grondwoorden korten klinker bezitten. Het Latijn erkent mede dezen regel in de verba: *jacto* of *jactito*, *salto* of *saltito*, *agito*, *tracto*.

3°. In alle woorden waar de *a* in den eenvoudigen vorm, of wanneer de lettergreep op eenen

medeklinker uitgaat, kort is, blijft zij dit in de verbuigingen en verlengingen.

Deze regel staat weder eenigermate gelijk met den 3^{den} omtrent de korte of zacht lange *e*, en wordt nog in eenige woorden door het gebruik bevestigd, als *sat*, (satur) *zatte lieden*, (ebrii) en daarentegen *verzadigd*. Ook doet de dagelijksche uitspraak de *a* nog meestal kort hooren in de plur. praet. dier werkwoorden, wier enkelvoud de korte *a* heeft, *ik zat*, *wij zatten*, *wij gaven* enz. waar men *zaten* en *gaven* schrijft. Het Latijn leert ons, dat deze regel oudtijds algemeen was: *vās*, *vādes*, *fac*, *facio*; *tractus*, *trāho*. Men schrijve derhalve alle dergelijke woorden met de enkele *a*, namelijk *pad*, *paden*, *vat*, *vaten*, *kwam*, *kwamen*, *dag*, *dagen*, *bad*, *baden*, *rad*, *raderen*, *blad*, *bladeren*.

4°. De woorden, welke in het Grieksch, Latijn en Gothisch de korte *a* erkennen, hebben in het Neerduitsch mede korten wortelklank.

Deze regel steunende op onze vroegere klankvergelijking, behoeft alleen door voorbeelden opgehelderd te worden. Men zie dezen in § 5. Uit het Grieksch en Gothisch voegen wij er eenigen bij: *πατήρ*, *fadrein*, *ἕλφας*, *ulbandus*, *δαμῆν*, *lamjan*, *ἀγρός*, *akrs*, *γράφειν*, *graban*, *skadus*, *dags*, *laggs*, *gagg*, *ahts*, *malan*, *skaman*, *handus*, *svarsts*, *varjan*, *stathjan*, *vahsjan* enz.

§ 17.

De spelling der lange, of gelijk TEN KATE zich uitdrukken zou, harde lange *a* kan in deze volgende regels bevat worden:

1°. In de lettergrepen *aauw* en *aai* is de *a* lang.

Wij kunnen bij deze waarneming verwijzen tot hetgeen wij omtrent den klank in *ceuw* en *ooi* hebben opgemerkt, maar er kan te dezer plaatse nog bijgevoegd worden, dat de sylbe **aauw* soms uit zamentrekking schijnt ontsproten te zijn, zoodat alsdan de *a* vooral wegens klankversterking lang is. Zoo is zij lang in *schaauw*, kort in *schaduw* en het Gothische *skadus*, evenwel blijft de regel daarom niet te min waar, en hetzelfde heeft plaats in de sylbe *aai*, welke ook de oorsprong daarvan zijn moge: *waaijen*, Goth. *wáian*; *kaai*, *kade*, Fransch *quai*.

2°. De uitgang *aar* bij sommige nomina verbalia den werker uitdrukkende, schijnt in casu obliquo de lange *a* te vereischen.

Voorbeelden zijn: *handelaar*, *wandelaar*, *makelaar*, *zoetelaar*, *bedelaar*, *vogelaar*, *wichelaar*, *tooveraar* en dergelijke, meest van dubbelstaartige verba, enkelen ook van anderen: *sondaar*, *minnaar*, *leeraar*. Men zou dezelve voor versterkte vormen van *er* kunnen houden, dat het Hoogduitsch alleen erkent, doch hetgeen hier tegen pleit is de lange *a* in het Sanskrit en oud Hoogd., als: *adigāri*, (opzichter) *salpāri*, *salpāra*, (zelf, zelfster) *galsterāri*, *hallāri*, waarvoor het Latijn de lange *o* gebruikt, *doctor*, *doctōres*, *victōres*, ook misschien oudtijds *ar*, waarvan de adjectiva op *arius* en *orius* afgeleid worden. Vergel. het gezegde bij § 13, reg. 1. Evenwel laat zich de zachtlange *a* in deze woorden verdedigen.

3°. De woorden, welke in het Gothisch de lange *e* tot worteltoon hebben, nemen bij ons gewoonlijk de lange *a* aan.

Deze Gothische lange *e* staat veelal tegenover de Perzische *a*, de Grieksche *η* en de Latijnsche *ē*, doch men vindt hiervan slechts spaarzaam voorbeelden. Ook het Gothisch schijnt deze vokaal niet zoo veel als anderen gebezigd te hebben. Wij noemen alleen *speds*, *spade*; *megs*, *maag*; *vegs*, *waag* (golf), *mel*, *maal*, als *eenmaal*, *tweemaal*; *mena*, *maan*; *venjan*, *wanen*; *slepan*, *slapen*; *vopn*, *wapen*; *jer*, *jaar*; *letan*, *laten*; *nethla*, *naald*, (netel?) *redan*, *raden*; *meritha*, *mare*.

4°. De bastaardwoorden, die in het Latijn lange *a* hebben, behouden die in het Nederduitsch.

Voorbeelden tot dezen regel behoorende zijn: *faam*, *klaar*, *straat*, *graad*, *senoot* enz. Dezen behooren dus in verbogenen of verlengden vorm de *a* te verdubbelen, als *straaten*.

§ 18.

Wij willen nu ook de *i* in hare klankwetten beschouwen en zien, in hoever de bestaande spelling en het aangenomen onderscheid tusschen *i*, *ij*, *y* en *ie* op de algemeene toonwetten berust of van dezelve afwijkt.

De korte *i* is deels echt en oorspronkelijk, maar ook deels uit de *a* of *e* geboren; onze oude kronijkrijmers maken van de laatste echter meer gebruik dan wij, hoezeer wij ook nog hier en daar eene oneigenaardige *i* behouden, zoo als wij nader zien zullen.

De regels voor deze korte vokaal zijn voornamelijk de volgende:

1°. De *i* is eene zoo vlugtige vokaal, dat zij in wortels alleen voor eenen medeklinker staan kan, en als sylbesluiters in *ie* verhardt.

Het eerste toonen ons de woorden *lip*, *min*, *begin*, *zin*, *kist*, *stil*, *wil*, *gil*, die in plur. de konsonant verdubbelen; het laatste wordt door ons *zie* vergeleken met *gezicht*, gestaafd.

2°. De wortelwoorden waar achter de *i* de medeklinker niet verdubbelt, nemen in plur. et casu obl. de *e* aan; *schrid*, *schreden*; *lid*, *leden*; dezen zijn echter weinigen.

3°. De *i* is kort, waar zij ter verlenging eens anderen klinkers of eens tweeklanks dient, dus *hair*, *korenair*, *leiden*, *hei*, *oir* (haeres), *bloei*, *moeite*, *waait*, *kaai*, men kan dus niet *haijr*, *leijden*, *heij*, *oijr*, *bloeij* spellen, want de *i* is hier bijklank.

4°. In de onbetoonde vormingssyllben is de *i* doorgaans kort: *hevigē*, *levendige*, *bezige* enz.

§ 19.

Onze lange *i* is van de aloude uitspraak, die met *ie* overeen kwam, en nog in een groot deel van Gelderland en elders stand houdt, afgeweken en nader tot den tweeklank *ei*. Oudtijds werd zij lang zijnde alleen door eenen klinker verdubbeld, hetgeen echter zelden plaats had, daar door eene aangevoegde *e* die medeklinker gewoonlijk tot de volgende lettergreep overging, als: *wiin*, *wine*, *Rhiin*, Rhine. In het laatst der veertiende en

vooral in de vijftiende eeuw begon men de laatste *i* te verlengen of door *j* uit te drukken, en zoo vindt men in de zestiende eeuw bij de rederijkers, die daarin door COORNHERT, VONDEL en andere schrijvers van naam gevolgd zijn, dezen regel vastgesteld, dat de lange *i* voor eenen medeklinker door *ij*, maar als sylbesluiters door de *y* wordt uitgedrukt: *mijn*, *sijn*, maar *vry*, *my*, *sy*; zelfs achter eenen langen klinker of tweeklank: *bloey*, *quaey* en soms ook voor den medeklinker: *bloeyt*, *verdraeyt*, doch dit schijnen spelfouten te zijn. In de laatste tijden heeft men deze onderscheiding verwaarloosd en de *y* als eene vreemde letter weggeworpen. BILDERDIJK evenwel behoudt de oude spelling in zijne schriften.

Na dit vooraf herinnerd te hebben, kunnen wij voor onze tegenwoordige taal deze regelen vaststellen.

1°. De ongelijkvloeiende werkwoorden, die in het Gothisch den langen klank *ei* aannemen, hebben in het Nederd. tot worteltoon *ij*.

Voorbeelden zijn *skeinan*, *greipan*, *dreiban*, *leiðhan*, *sneiðhan*, *urrisan*, *steigan*; ik twijfel nogtans of de lange wortelvokaal in deze ongelijkvl. verba oorspronkelijk is, in het Latijn bestaat zij ten minste niet, en soms heeft het Nederd. tegenover het Goth. *ei*, de *i*, als *hveits*, *wit*; ook *grijpen* is in het Perzisch *griften*.

3e. De bastaardwoorden, die in het Latijn de lange *i* aannemen, hebben in het Neerduitsch *ij*.

Voorbeelden zijn *vīnum*, *vīcus*, *scribere* enz. Ook *nix* is in den Groningschen tongval *snij*.

3°. De gelijkvl. werkwoorden van nomina af-

komstig die den worteltoon *ij* erkennen, behouden dien onveranderd.

Voorbeelden zijn *bedijken*, *benijden*, *bevljigten* en derg.

4°. De uitgang *y* of *ye* in sommige zelfst. naamwoorden, meest uit het Latijn, Fransch of Italiaansch ontleend, is lang.

Voorbeelden: *abtdij*, *strooperij*, *burgerij*, *melancolij*, *poëzij*, *vleijerij*, *slavernij*, *woestenij*. De oorsprong dezes uitgangs is verschillend, doch de verwante talen erkennen doorgaans de lange vokaal, namelijk het Perzisch \bar{i} of *ai*: *bendegī*, *tarikī* *asoedegī*, *tenknāī*, het Gr. *uz* of *u*, het Fransch *ie*, het Italiaansch *ia*. Het Hoogd. heeft *ie* of *ei*: *poësie*, *schmeichelei*.

5°. De worderden, welke in het Gothisch *ei*, in het Angel Saxisch *i* bezitten, hebben bij ons *y*, maar degenen welke in laatstgemelde taal *eo* erkennen, nemen in het Neerd. *ij* of *ie*. aan.

Van dezen regel kan men de voorbeelden bij TEN KATE en GRIMM vinden, waarom wij er hier geene geven en van de *ij* afstappen, om, waartoe ook deze waarneming leidt, tot de *ie* overtegaan.

Wij hebben reeds vroeger bij de vokaalvergelijking gezien, dat onze *ie* aan het Gothische *iu* beantwoordt, maar *ij* aan het Goth. *ei*; even zoo onderscheiden ook de overige Duitsche taaltakken beide klanken zorgvuldig, en wanneer wij onze oudste schrijvers raadplegen, ontdekken wij dat de lange *i* eertijds niet verdubbeld werd en den klank van ons tegenwoordige *ie* bezat, terwijl zij daaren-

tegen *ie* altoos even als nog heden gebruikten: *wie*, *hier*, *gescieden*, *lieden*. Overwegen wij nu, dat het oud Friesch *ia* of *iu* had; dat de *a* bij meerdere taalbeschaving in *e* pleegt overtegaan, en dat de *i* eene *e* achter zich sleept, zelfs wanneer er een vokaal volgt, dan zouden wij geneigd zijn aantemenen, dat deze klank van natuur langer is dan de *ij*, ook rijmen zij nimmer op elkaar, daarentegen verwisselt *ie* dikwijls in *ui*, dat gewoonlijk aan de Goth. lange *u* beantwoordt.

Het kan bij de hedendaagsche uitspraak voor onnoodig gehouden worden, regelen voor de spelling met *ie* te willen opgeven, daar overal waar de lange *i* gehoord moet worden aldus gespeld wordt, het zou evenwel van belang zijn, daaromtrent waarnemingen te doen en den grond dezer *ie* optesporen; ons is de zaak niet helder genoeg om iets te durven bepalen, vooral ook dewijl wij geen genoegzaam aantal verwante Grieksche of Latijnsche vormen vinden om daar aan onze waarnemingen te toetsen. Nogtans kunnen wij niet nalaten optemerkken, dat de oud Amsterdamsche straatdialekt de *ie* met *ei* of *ee* verwisselt: *stien*, *hien*, *ien*, en dat, daar deze klank weder aan het Goth. *ái* beantwoordt, deze toonen door elkander loopen, maar dit gelooven wij te mogen aannemen, dat de *ie* in onze taal even als elders oorspronkelijk een tweeklank en geenszins de zuivere lange *i* is.

S 20.

Er blijft ons nog over de *u* te beschouwen. Zij is even als de overige vokalen kort en lang en ver-

hardt, behalve voor de *r* in *ui*, waarvan men echter de oude verlenging door de *i* moet onderscheiden, zoo als HOOFD en anderen die bezigen. Wanneer de *u* in den grondvorm kort is, namelijk voor eenen medeklinker als *mus*, *vlug*, *dun*, neemt zij in plur. of in de verbuiging den verdubbelden medeklinker achter zich.

Wat de lange *u* betreft, deze is schoon in plur. en in casu obliquo met den enkelen klinker geschreven gemakkelijk te herkennen, zoowel wanneer zij met *ie* of *ou* verwisselt, als wanneer zij met de lange *u* der Latijnen en Grieken overeenstemt. Voorbeelden dezer verwisseling zijn *vuur*, *vier*, $\pi\bar{\nu}\rho$, *duur*, *dier*, $\bar{d}urus$; *puur*, $\bar{p}urus$, *muur*, $\bar{m}urus$, *gruwel*, *grouwel*, *duwen*, *douwen*, *waarschuwen*, *waarschouwen*.

Men ziet dus dat onze taal de zacht lange *u* ingeboet heeft, waar zij vroeger bestond en dat wij alleen eene scherpe en lange *u* kennen. Men schrijve dus volgens de quantiteit de bestaande *u* als wortelsluiteer met dubbele vokaal *uu*.

§ 21.

Op deze wijs wordt de spelling met enkele of dubbele vokaal in het Nederduitsch grootendeels zeker; enkele afwijkingen uit oneigenaardige vokaalwisseling of verloop geboren, zullen weinig moeite baren, indien zij aan de algemeene klankwet der stamtaal getoetst worden of bij gebreke daarvan met andere vermaagschapte vormen in het Nederduitsch vergeleken.

Wanneer men nu het afgehandelde overziet, zal

men zich wellicht verwonderen, dat de quantiteit der *a*, *i* en *u*, en het gevolg daarvan, de spelling met enkele of dubbele vokaal aan onze vroegere taalkenners ontgaan is, terwijl zij zoo al niet de quantiteit, echter het onderscheid tusschen de *e* en *ee*, de *o* en *oo* inzagen; maar niet min opmerkelijk is het, dat in het Grieksch, ten minste volgens de thands erkende spelling, alleen deze twee vokalen eene verdubbeling verdragen en alsdan tevens eene nieuwe gedaante (*η*, *ω*) aannemen, even alsof de *α*, *ι* en *υ* voor geene verlenging vatbaar waren; het is niet minder merkwaardig, dat het Gothisch alleen korte *a* en *i* kent en dat daarentegen onze lange *a* door *e* wordt uitgedrukt, ligtelijk zou men dus op het denkbeeld vervallen, dat er van ouds een onderscheid tusschen deze vokalen bestaan heeft en dat dienvolgens de *a*, *i* en *u* bij ons niet in de klankwetten der *e* en *o* deelen kunnen. Maar men behoeft alleen het oud Latijn intezien om deze meening als ongegrond te verwerpen, en zelfs is het bij eene naauwkeurige beschouwing ook uit het Grieksch bewijsbaar, dat alle zuivere vokalen daar vroeger in deelden, namelijk in elke taal waar zij als zoodanig bestonden, zoo moet onze *ū* b. v. niet met de Grieksche *υ*, maar met de Latijnsche *ū*, vroeger *ō*; onze *ū* gedeeltelijk met hunne *ū*, oudtijds *ou*, even als bij de Grieken, vergeleken worden.

Onze meening wordt dus van dezen kant geregtvaardigd en door het gezag der oudheid gerugsteund. Hetgeen in elke der bijzondere Duitsche talen bij-

zonders plaats heeft, laten wij daar, in zoo verre het tot onze taal in geene betrekking staat, gelijk de talrijke klankverwisselingen door invloed der consonanten in het IJslandsch, waarvan wij slechts enkele voorbeelden erkennen, zoo als bij de beschouwing der *z* is aangewezen, en om dezelfde oorzaak hebben wij slechts hier en daar in het voorbijgaan eenige afwijkingen der provinciaaldialekten aangestipt, zonder ons meer daarin te verdiepen. Het oud Amsterdamsch en plat Vlaamsch wordt in onze oude kluchten dikwijls gebezigd; men zal daarin vele eigenaardigheden ontdekken, doch zoover ik dezelve heb kunnen nagaan, weinig of niets, dat de algemeene klankwetten weerspreekt, maar daarentegen nog enkele fijne onderscheidingen, in de zogenoemde *gemeenlandsche* dialect verloren gegaan; en om met deze aanmerking te besluiten, naar mate de spelling van de oude echte volksspraak zich afscheidde, werd zij onvollediger en min vatbaar om alle toonen en tongslagen getrouw terug te geven, maar ook naar mate de volksspraak zich naar de schrijfwijze rigtte, werd zij armer en minder muzikaal.

§ 22.

Wij hebben nu de vokaal spelling in het Nederduitsch geheel nagegaan, laat ons dan het voorgestelde ten slotte kortelijk zamentrekken, en zien tot welk resultaat ons de ondernomene nasporingen gevoerd hebben.

Bij den aanvang onzes onderzoeks wezen wij het verschil aan tusschen accent of toonval en vokaal-

during of quantiteit, een verschil, dat wij in 'alle Indo-Germaansche talen opmerkten. De regelen des accents daar latende, onderzochten wij alleen die der quantiteit en ontdekten eene overeenkomst daarin tusschen de Aziatische en Europese taalverwanten. Deze ontdekking, die ten bewijs strekte dat door den geheelen taalstam heen, oudtijds hetzelfde euphonische beginsel geheerscht had, en dat de quantiteit der vokalen in geene taal willekeurig door de dichters was vastgesteld, deze ontdekking leidde ons van zelf weder eene schrede verder, en wij leerden de regels kennen, volgens welke de klanken in elke bijzondere taal veranderden, en de onderlinge verhouding dier klanken tot elkander. Op die wijs gelukte het ons regelmatige woordvergelijkingen in het werk te stellen en wij kwamen tot het besluit, dat de vokalen geenszins willekeurig en wisselvallig zijn, maar van vaste wetten afhangen, die nog na zoo vele eeuwen, schoon meestal onwetend, gehoorzaamd worden, en waaruit blijkt, dat de wortelklank door den geheelen taalstam heen, in den oorspronkelijken vorm der woorden, overal dezelfde is en met den bouw van iedere taal in het bijzonder samenhangt.

Maar bij het vergelijken der verwante vormen in verschillende talen, bemerkten wij tevens afwijkingen van den oorspronkelijken klank- of quantiteitsregel, wij spoorden de oorzaken daarvan na en ontdekten aldus de wetten der klankverwisseling en klankversterking, die in alle tongvallen plaats hadden, doch in elk dezer naar den aard der taal bij-

zonder gewijzigd, en het bleek ons, dat ook deze verschijnselen van vaste wetten afhingen, die geenszins de harmonie van het geheel verstoorden. Aldus kwamen wij eindelijk volkomen tot de overtuiging, dat de taalverwantschap even zoowel uit het stelsel der klinkers als uit dat der medeklinkers kan opgemaakt worden, en dat dat klinkerstelsel in alle zijne bonte schakeringen en wisselingen een zamenhangend harmonisch geheel oplevert en over den oorsprong, den aard en de ontwikkeling der verschillende taaltakken bij volkomene uiteenzetting, eenmaal een helder licht verspreiden zal. Er schoot des ter bereiking van ons doelwit alleen nog over te onderzoeken, in hoeverre die menigte van klankverwante, van *overeenstemmende* woorden onder vaste regelen of klassen konden gebracht worden en of het mogelijk ware, ten minste voor het Nederduitsch, bepalingen vaststellen, waarnaar de spelling zich zou kunnen regelen zonder gedwongen te zijn, bij elk woord de eenstemmige vormen van alle de verwante talen een voor een nategaan, en aan de vaste klankwetten onzer taal te toetsen.

Gedeeltelijk was deze taak reeds door een onzer vroegere taalvorschers ondernomen, en op den aard van het Nederduitsch zelve zoowel als op de onderlinge betrekkingen der klanken in den Duitschen taalstam gevestigd; de latere grammatici hadden bijna algemeen deze grondslagen aangenomen, niemand echter had die uitvoeriger ontwikkeld. Wij moesten dus zijn stelsel in oogenschouw nemen, onderzoeken in hoeverre het met de beginselen over-

eenstemde en op de grondslagen rustte, welke wij getoond hadden niet alleen bij de gezamenlijke Duitse talen, maar bij den geheelen Japetischen of Indo-Germaanschen taalstam, geldig te zijn en in hoeverre zijne stellingen ten gevolge van den ruimeren gezichteinder, soms voor uitbreiding of beperking vatbaar waren. Dit onderzoek stelde over het algemeen de verdiensten van dit stelsel en de waarheid der bijzondere waarnemingen in een helderder daglicht dan tot nu toe het geval geweest was, maar, gelijk dit moeilijk anders zijn kan, enkele bijzondere regels moesten eenige wijziging ondergaan, wanneer zij bij gebrek aan opheldering uit het Duitsch alleen, min of meer willekeurig gesteld waren geworden.

Intusschen had de geleerde schrijver, die ons ten gids diende, zijne waarnemingen niet over het geheele gebied der klanken uitgebreid, maar dewijl hij zoo bij de schrijvers als in de uitspraak zijner tijdgenooten, alleen ten aanzien der *e* en *o* en der *y* en *ei* regelmatige onderscheiding ontdekte, zich alleenlijk tot die klinkers bij zijne nasporingen bepaald.

Daar wij echter hadden aangenomen en betoogd dat in de overige stamverwante talen de klankwetten alle de zuivere vokalen beheerschen en dat het Nederduitsch, niettegenstaande het in de spelling geen onderscheid teekent, echter zoo als uit de regeling der klinkers, wanneer men die met de inrigting der andere talen vergeleek, genoegzaam blijkbaar was, ten dezen opzichte geene uitzondering maakt, zoo

moesten wij beproeven voor de overige klinkers, te weten: *a*, *i* en *u* desgelijks regelen aan te geven, even als dit met de *o* en *u* geschied was.

Ten aanzien der *a* beproefden wij denzelfden weg in te slaan, dien wij bij de *e* en *o* op TEN KATE'S voetspoor bewandeld hadden, en het gelukte ons ook daar de voornaamste dier regelen te bepalen, waar bij wij mede door de taalverwanten werden ondersteund, ofschoon wij bij de eenmaal geheel verwaarloosde spelling en de eenerlei uitspraak meermalen tot eene vergelijking der woorden een voor een met de zusters talen moesten verwijzen, zonder die altijd tot vaste klassen te kunnen betrekken, evenwel was de regeling der spelling bij dezen klinker niet aan vele zwarigheden onderhevig en uit het Gothisch alleen bijna geheel te bepalen, terwijl het Latijn insgelijks hulp bood.

Moeilijker daarentegen was het de klankregeling na te gaan ten aanzien der *i*, omdat deze deels van haren oorspronkelijken toon afgeweken en deels met andere haar niet rakende klanken verward, en bovendien hier en daar zonder genbezame oorzaak lang geworden, geene regelmatige overeenkomst met de zuiverste zusters talen duldde. Wij zagen de *ij* en *y* aan den eenen, de *ie* aan den anderen kant elkanders gebied betreden, zonder dat nogtans de verwantschap dier klanken in ons Nederduitsch aangenomen kon worden, en dus mislukte ons de poging ook bij deze letter de regelen vroeger gelukkig aangewend, te handhaven, maar de spelling scheen ook tevens in zoover duidelijk te worden,

dat de regelen der quantiteit voor haar zonder belang konden geacht worden.

Iets dergelijks had met de *u* plaats, welke sedert meer dan drie eeuwen hare oorspronkelijke regelmaat veranderd had en schoon in de spelling niet verdubbeld, echter als wortelsluiteur thands altoos lang is. De meeste gevallen nogtans waarin dit vroeger plaats had, waren bij de verharding dezer letter in *ui* niet meer in wezen en aldus was de spelling geene bijzondere regelen vereischende, terwijl ook de vermaagschapte talen geene middelen aanboden om even als bij de drie eerstgenoemde vokalen, de quantiteit ook hier te regelen. Evenwel is het daarom niet als uitgemaakt aan te nemen, dat er geene overeenstemmende regelmaat bestaan kan, enkele verschijnselen doen ons het tegendeel gissen, maar voor het tegenwoordige is het ons niet gelukt die wetten uit te vorschen en behoorlijk op te helderen, het Grieksch zal waarschijnlijk hiertoe eenmaal veel bijdragen kunnen, indien men ten minste op de verwantschap tusschen onze *u* en *ui* en het Grieksche *υ* en *υι* acht slaat, b. v. *φύγω, ἔφυγον, πέφυκα*; zoo ook toont het substant. *πῦρ* met lange *υρῆς* met korte *υ*, dat hetzelfde is als ons *uur, uuren*, dat in het Nederd. deze klinker soms oorspronkelijk kort is, al is het dat zij als sylbesluiteur voorkomt.

Het resultaat dezes onderzoeks is, dat in alle Indo-Germaansche talen, zoo oudere als nieuwere, voalkaalmeting of quantiteit bestaat, en dat men geheel te onregt die aan de lateren ontzegd heeft; dat de

dubbele vokaalspelling overal het uitwerksel is van lange, de enkele, van korte klanken, dat de onderscheidende spelling, hoezeer dan ook in vele talen veronachtzaamd, eene wezenlijke behoefte is, en dat dus de handhaving daarvan bij de *e* en *o* door onze vroegere taalleeraars alle toejuiching verdient, maar dat men niet ten halve moet blijven staan, en deze onderscheiding zoo veel mogelijk bij alle onze zuivere klinkers invoeren, omdat het bewijsbaar is, dat allen oorspronkelijk daarin gedeeld hebben, en niet dan door verwaarloozing en onkunde van deze voortreffelijke eigenschap verstoken zijn geworden, zoodat zij alle regt op herstelling bezitten en onze taal daardoor weder eenen stap voorwaarts kan doen zonder van haren aard af te wijken.

Eindelijk dat de toonval of accent, hoe grooten invloed ook bij ons daaraan is toegekend, de klankmeting niet heeft kunnen verbannen, dat beiden onafhankelijk van elkander bestaan en elkanders grenzen niet mogen overschrijden en dat hoezeer in de versmaten de quantiteit op de wijs der Grieksche en Romeinsche dichters niet meer in aanmerking komen mag, desnietteenstaande de taal in welluidendheid veel zal winnen, wanneer beide eigenschappen geregeld onderscheiden en behoorlijk toegepast worden; dan toch zal de dichter ook even als oudtijds weder zanger worden en poëzij en muzijk elkander wederkeerig de hand reiken.

